

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Nevhodné formy výchovy aneb následek sociální patologie do
života**

**Inadequate forms of nurture upbringing the life consequences
of social pathology**

Diplomová práce

Vedoucí práce:

PhDr. Monika Válková

Autor:

Bc. Šimon Puškár

Praha 2020

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat PhDr. Monice Válkové za vedení této diplomové práce, za její cenné rady, ochotu a čas, který mi věnovala během psaní.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci „*Nevhodné formy výchovy aneb následek sociální patologie do života*“ vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Jméno autora

(podpis autora)

Anotace

Děti a rodiče se během společného života mohou dostávat do nepříznivých situací. Rodiče například nemusí plnit své povinnosti vůči vlastním dětem, mohou nepřímo podporovat skryté záškoláctví, nekontrolovatelně trestat své děti za sebemenší prohřešky, které by se daly řešit domluvou, nebo skrze alkoholismus a další závislosti negativně ovlivňovat zdravý vývoj dítěte. V této práci teoreticky vycházím z konceptu výchovných stylů, které rodiče využívají při soužití a jednání se svými dětmi a mohou znatelně ovlivňovat jejich následný vývoj. V praktické části jsem popsal několik kazuistik rodin z Příbramska, na kterých jsem demonstroval užívané výchovné styly, podmínky, ve kterých rodiče vychovávali své děti, a jak se dané styly na dětech projevovaly, a to v podobě účelového lhaní, citové plochosti, zvýšené agresivity, problémů s navazováním sociálních vztahů, inklinace k návykovým látkám a odmítání jednoho z rodičů. Nakonec jsem uvedl možnosti sociální práce s rodinou, které by mohly problematické situace řešit, kdy navrhuji rozhovory, analýzu rodinných problémů, odborné poradenství, aktivní řešení a nastavení dílčích kroků ke zlepšení rodinné situace a následnou podporu odborníků v multidisciplinárním týmu během případových konferencí.

Annotation

When living together, children and their parents can get into adverse situations. For example, parents might not keep on fulfilling their obligations to their children, they might indirectly support truancy, punish their children uncontrollably instead of talking things out, or inhibit the children's development by alcoholism and other addictions. In this thesis, I theoretically draw on the concept of parenting styles that parents use while coexisting and dealing with their children and which may significantly influence children's subsequent development. In the practical part, I describe several case studies of families from the Příbram area on which I demonstrate parenting styles, conditions in which parents raise their children, and how such styles manifest on the children in the forms of intentional lying, emotional flatness, increased aggressivity, problems with establishing relationships, inclination toward addictive substances, and rejecting one of the parents. Finally, I list methods which social workers might use to deal with troubling situations: analysis of family problems, professional consulting, active resolution and the setup of appropriate steps leading to a betterment of the family situations, followed by a professional support of multidisciplinary teams during case management.

Klíčová slova

Dítě, rodiče, rodina, sociálně-právní ochrana dětí, násilí, multidisciplinární tým, sociální pracovník.

Keywords

Child, parents, family, social and legal child laws, violence, multidisciplinary team, social worker.

OBSAH

ÚVOD	9
1 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE V RODINĚ	10
1.1 Dysfunkce rodinného prostředí	11
1.2 Delikventní chování	12
1.3 Alkohol v rodině.....	13
1.4 Domácí násilí.....	13
1.5 Rodina svobodné matky	15
2 RODINA JAKO PRIMÁRNÍ FAKTOR VÝCHOVY	17
2.1 Hádky v rodině	18
2.2 Rozpad rodiny	18
3 FORMY VÝCHOVY	21
3.1 Autoritativní/ direktivní způsob výchovy.....	21
3.2 Demokratický/liberální způsob výchovy.....	22
3.3 Protektivní způsob výchovy	22
3.4 Rozporuplná výchova.....	22
3.5 Zanedbávající způsob výchovy	23
4 NEJČASTĚJŠÍ FORMY NÁSILÍ	24
4.1 Syndrom CAN.....	24
4.1.1 Odebírání dítěte z rodiny.....	25
4.2 Psychické násilí	25
4.3 Fyzické násilí.....	28
4.4 Sexuální násilí	28
4.4.1 Syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití dle Záchraného kruhu: 31	
4.5 Právní ochrana dětí.....	31
4.6 Poskytování sociálně – právní ochrany dětí.....	33
5 SOCIÁLNÍ PRÁCE S OHROŽENOU RODINOU	35
5.1 Instituce, které pomáhají rodinám v krizových situacích.....	37
6 KAZUISTIKY	39
6.1 Kazuistika č. 1	39
6.2 Kazuistika č. 2	43
6.3 Kazuistika č. 3	46

6.4	Kazuistika č. 4.....	49
6.5	Kazuistika č. 5.....	50
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	55
8	ZÁVĚR.....	57
9	LITERATURA.....	58

SEZNAM ZKRATEK

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

SVP – Středisko výchovné péče

ÚVOD

Téma nevhodné formy výchovy aneb následek sociální patologie do života je téma, se kterým se potýkají nejenom sociální pracovníci na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, ale dotýká se všech zainteresovaných odborníků, kteří pracují s rizikovými rodinami. Na základě nutnosti poskytnutí co nejširší pomoci rodinám vznikají multidisciplinární týmy. Díky spolupráci multidisciplinárního týmu mají rodiny možnost svou nepříznivou situaci řešit skrze odborného poradenství, podpory a terapeutické péče. Skladba týmu vzniká podle individuálního vyhodnocení dané situace rodiny. Do týmu patří například etopedi, psychologové, psychiatři, lékaři, učitelé, soudci a v neposlední řadě sociální pracovníci. Díky této spolupráci mohou odborníci předávat rodinám mnoho klíčových informací, které jim pomáhají ve zklidnění vypjatých situací a nabízejí jim jiné pohledy na určitou problematiku, ve které se rodina ocitá a jejich následná východiska. Tento přístup by měl být hlavním nástrojem pro prevenci celé řady dalších negativních dopadů na celé fungování rodiny. Důležitými partnery pro spolupráci s odborníky jsou rodiny, které se ocitají v nepříznivých sociálních situacích a nevědí, jak je řešit. A těmi důvody mohou být výchovné problémy, závislost na alkoholu, syndrom CAN, výchova jedním rodičem, rozpad rodiny, dysfunkční rodinné prostředí a mnoho dalších.

V praktické části jsou uvedeny kazuistiky rodin, se kterými jsem aktivně spolupracoval na oddělení sociálně-právně ochrany dětí. V těchto kazuistikách jsem se především zaměřil na výchovné styly, jakým způsobem a v jakých podmínkách děti vyrůstaly a jakým způsobem se výchova na dětech projevila. Na konec každé kazuistiky jsem navrhnul doporučené postupy práce s rodinou s možnými výsledky.

1 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE V RODINĚ

Fisher a Škoda (2014) uvádí, že v dnešní době zaznamenáváme ve společnosti nárůst sociálně patologických jevů. Je to určitá škála jevů, které v rámci společenského života odborníci označují jako nebezpečné, pro veřejný a bezpečný život nežádoucí až nepřijatelné. V poslední době se zájem o tuto problematiku zvyšuje a tím se také více hledá jeho řešení k alespoň možné primární prevenci a její osvětě ve společnosti. Sociální patologie se projevuje ve všech patrech lidských společenství, a to i v rodinách. Patologické chování v rodinách není nic, co by neexistovalo. I z tohoto důvodu máme kontrolní úřad Orgán sociálně-právní ochrany dětí, který má za úkol situaci v rodině buď vyřešit v rámci nastavení pravidel a dojít k možné změně fungování v rodině, nebo dojít až k poslední možné variantě, a to odebrat dítě z patologického prostředí a umístit ho do neutrálního prostředí u blízkých členů rodiny, popřípadě dle potřeby dítěte do ústavního zařízení, kde je nutné dítěti zajistit dalo by se říct nepřetržitou péči k jeho „vyléčení“ a stabilizování.

Pod pojmem sociální patologie si musíme představit mnoho příčin a faktorů, které je způsobují. Ve většině případů se jedná o multifaktoriální procesy uvnitř rodiny, se kterými se dítě setkává buď ihned po narození, nebo postupem jeho života v jeho rodině (primární nebo náhradní) (Fisher a Škoda, 2014).

Studiem tohoto celospolečenského fenoménu se zabývají dle Fishera a Škody (2014) tyto vědní obory, sociologie, psychologie, medicína, speciální pedagogika, ale také etopedie a sociální práce.

Vznikem sociální patologie může mít za důsledek mnoho biopsychosociálních faktorů. V rámci rodiny to znamená, jak se rodiče chovají, s jakými sociálními problémy se rodina potýká, ale také to, kde rodina žije (Fisher a Škoda, 2014).

V rámci sociální patologie v rodině a práce s touto cílovou skupinou je možné vycházet z teorie kulturního přenosu. *Základní myšlenkou koncepcí a názorů patřícím k této teorii je tvrzení, že deviantní chování je naučené v primárních skupinách a v interakcích s druhými* (Fisher a Škoda, 2014, s. 37).

Fisher a Škoda (2014) uvádí, že sociální patologie se vyskytuje v celé společnosti, ale vyvstává jedna podstatná otázka a týká se rodiny jako primární instituce, ve které dochází k vývoji člověka a má nenahraditelný význam pro jeho budoucí život. Právě rodiče působí na své dítě a již u nich mohou vznikat příčiny sociálně patologických jevů ve výchově. Jednou z hlavních příčin dle Fishera a Škody (2014) je dlouhodobé negativní působení mnohých selhávajících procesů v rodičovských kompetencích,

kteře děti buď přejímají za své, díky učením vzorců chování, nebo se ukazují deprivace, které je nutné řešit s pomocí odborníků, aby dopad na děti nebyl tak drastický.

1.1 Dysfunkce rodinného prostředí

Podle Fishera a Škody (2014) je za nejdůležitější sociální skupinu považována právě rodina, ve které dítě žije a která ho do větší míry také formuje. Rodina má za úkol, aby zajišťovala biologické, psychické a sociální potřeby. Stává se, že rodina v některých, nebo ve všech výše uvedených potřebách propadá, dítěti se jich nedostává. Jako další nedílnou činností, kterou mají rodiče vůči svým dětem zaopatřovat, je zázemí, které je má naučit určitou seberealizaci, předávání zkušeností a vzorců chování.

V praxi se setkáváme i s případy rodin, které zažívají interpersonální problémy a sama rodina je pro ně zátěží. Převážně se jedná o psychické problémy, které se mohou překloupat do sociálně patologických jevů. Tím dochází k narušení psychosociálního vývoje u všech členů rodiny, přičemž jsou tím nejvíce postiženy děti (Šulová, 2010).

Dalším z faktorů ovlivňující zdravé prostředí rodiny jsou poruchy rodičovských rolí při výchově. Obecně se jedná o to, že rodiče se o své děti nemohou, nechtějí anebo nejsou schopni řádně plnit své rodičovské kompetence (Šulová, 2010).

Rodiče se o své dítě nemohou starat

Dle Šulové (2010) je mnoho situací, kdy se rodina o svého potomka starat nemůže, a to z důvodů například vážné nemoci, úmrtí rodičů, invalidity, nebo těžkému zdravotnímu onemocnění dítěte, které nemůže být v domácím prostředí a nablízku svých rodičů.

Rodiče se o své dítě starat neumějí či nedovedou

Jsou to případy, kdy rodiče neumějí zabezpečit svým dětem optimální vývoj a naplnit jejich základní životní potřeby z důvodu nízkého věku rodičů, mentálního handicapu rodičů, sociální nezralost obou rodičů atd. Dá se odkázat i na případy, kdy během rozvodu, jeden z rodičů využívá své dítě, jaké nástroj odporu vůči druhému a brání mu v péči druhého rodiče (Šulová, 2010).

Rodiče se o dítě starat nechtějí

Tato problematika je založena na psychické nemoci rodičů, jako jsou psychopatie, maladaptace, nebo například patologie závislosti na návykových látkách. Přes tyto překážky se rodič rozhodne své dítě odpuštit. Hlavním z těch důsledků

je rodičovská neschopnost se o dítě postarat a tím pádem se dítě dostává do péče, která je nedostatečná, žádná až zanedbávající. Tento způsob výchovy může mít dopad na oblast dítěte na úrovni psychické újmy, a to i somatické (Šulová, 2010).

Rodiče se o dítě starají nadměrně a hyperprotektivně

Dítě je středem světa, kdy je mu dáváno více pozornosti, než je potřeba, což může vést k rozmazlenosti. Důsledkem tohoto nadměrného opečování může být nepřipravenost na samostatný život, nerespektování druhých osob a tak dále (Šulová, 2010).

1.2 Delikventní chování

Podle Matouška a Matouškové (2011) i samo delikventní chování má většinou příčinu vzniku v dětství a dospívání. Je to multifaktoriální proces ovlivňování během vývoje dítěte v životních situacích.

Děti se samy učí rozhodovat, v jaké situaci se mají chovat, co je pro jejich prospěch dobré a co ne by jim mohlo uškodit. Rodiče jsou ti, kteří své děti korigují v jejich chování. Postupem času a věku dítěte, si samo reguluje, své chování. Již k tomu své rodiče "nepotřebuje". V případě, že si děti uvědomují a osvojily si hodnocení životních situacích (například ví, že když nesplní úkol do školy, nesplní si své domácí povinnosti apod. ví, že ho čeká upozornění, pokárání atp.). Aby děti chápaly tyto rizika a uměly fungovat na principu odměny a "trestu", musí být na rozumové vyspělosti.

Matoušek a Matoušková (2011) uvádí, že rodina je jako základní instituce, ve které dítě vyrůstá, by měla umět zdravě zajišťovat mimo biologické potřeby i ty psychologické. Například je to místo/prostor, které dítěti zajišťuje potřebu bezpečí. Nebo další z funkcí je zdravá podpora, uznání, ale i místo, a to se vracím zpět k bezpečí, kde se může dítě vyplakat, zasmát se a bez strachu projevit svoje emoce. A to bez toho, že by mu někdo zklamal, zradil, nebo dokonce ublížil. Pokud jím rodiče (domov) toto místo nevytváří, a rodiče nejeví dostatečný, či nijaký zájem o své dítě, už mu nezbývá moc k tomu, aby ocenění, podporu a bezpečí našel někde jinde. Analýza pohybu, kam se děti z těchto "poškozených" rodin se dostávají do sváru závadových skupin vrstevníků. V těchto místech už je to na šťastné náhodě prevenci z řad například Nizkoprahových zařízení pro děti a mládež, výchovní poradci ve školách, nebo "jen" jiný kamarád, člen rodiny apod. Jinak existuje určitá pravděpodobnost, že proběhne setkání a s nutkáním užití drog, nějaké akční situace, aby si zpestřil nudnou šed' života, a to kriminální činností, rvačkami atp.

1.3 Alkohol v rodině

Dle Preslové (©2019) V České republice a v českých domácnostech poměrně zdatně tolerujeme pití alkoholu. Rizika spojovaná s ním, jsou slyšet převážně ke zdravotní potížím, ale k devastaci rodiny se toho člověk moc nedoví.

K velmi zásadnímu “onemocnění rodiny“ dochází v tu chvíli, kdy upřednostníme pití alkoholu a před zdravím vývojem dítěte. Jaká je asi výchova alkoholismem a ne rodiči. Určitě dítě neprožívá nic moc příjemného, pozitivního a motivujícího jako děti z rodin, kde alkohol nefiguruje alespoň na předních příčkách rodinného života. Už jen v úvodu příchodu do domova dítě nemůže tušit, co se za dveřmi skrývá. Často přichází do prudkých hádek, fyzického napadání, nesplněných slibů, výčitek a urážek na jeho osobu apod. (Preslová, ©2019).

V častých případech dítě nedobrovolně vychováváno tak, že se musí vychovat de facto samo. Když má mladšího sourozence, stará se a vychovává i jeho. Jako další problematika s rodiči závislými na alkoholu je samotné prostředí, které dítě nutí lhát. Nikterak se o svých rodičích nezmiňuje, nemůže si pozvat své kamarády domů. Je to i z důvodu, že nikdo nedokáže dopředu vědět, jak by rodič reagoval třeba právě na příchod kamaráda svého dítěte. Může se potýkat s výčitkami, slovní nebo dokonce fyzickou hrubostí (Preslová, ©2019).

Výše uvedené nevhodné výchovné procesy dospělých se mohou podepsat do života dětí tak, že těžko navazují vztahy (přátelské, partnerské). U některých jedinců může docházet k nízkému sebevědomí a problémem vlastního ohodnocení. Ztráta z radosti ze života. Pocit odlišnosti, značná nejistota ve všem, co udělá. Ale i naopak, až do “obsedantní“ potřeby ocenění od ostatních, že to udělal dobře (Preslová, ©2019).

Děti si až tak dobře nedokáží racionálně uvědomovat, že závislost, ať už na alkoholu, nebo automatech jim dětství systematicky ničí. Proto jim dochází až ve vyšším věku, že se jim dělo něco špatně. Každý z nich hledá životní odpovědi, proč zrovna oni (Preslová, ©2019).

1.4 Domácí násilí

K definování domácího násilí můžeme použít, že se jedná o: *zneužívání moci v blízkém vztahu a v soukromém prostoru* (Vágnerová, 2014, s. 578). Fenomén domácího násilí je každodenní problém. Odehrává se denně a “potichu“. Za zavřenými dveřmi se odehrává řev, bití, ponižování, modřiny, krev, bezvědomí, smrt. Neodehrává se to jen mezi agresorem a obětí, ale dotýká se to celé rodiny, primární i širší. Ten, kdo si z těchto

negativních situací bere nejvíce, jsou právě děti. Ty mohou být nositelem několika naučených postojů do života. V chlapcích to může zanechávat to, že jsou silnější a ve všech ohledech lepší než ženy, a dívky si kolikrát přebírají to, že on (agresor) je jediný, kdo jim udává v životě směr. Taková je praxe.

Domácí násilí je plíživé. Většina lidí, co se rozhodli jít s někým do partnerského vztahu se to může týkat. Nejenom sezdané páry zažívají domácí násilí. Agresor, a to převážně muž s může začít projevovat v komunikaci k partnerce/ženě, tak i dětem. Dále se agresor může projevovat tím, že se jeho chování začne stupňovat (Vágnerová, 2014).

Projevy domácího násilí jsou:

- Fyzické napadání (bití, škrcení, pálení apod.);
- psychické týrání (ponižování, zesměšňování, vydírání apod.);
- sociální separace (zákaz kontaktů s ostatními lidmi, domácí izolace, zamykání v domácnosti apod.);
- ekonomické omezování (braní peněz členům rodiny, minimální částky na chod rodiny apod.);
- sexuální násilí (sexuální zneužívání, vynucování si sexu apod.) (Vágnerová, 2014).

Dle Bednářové et al. (©2009) tou nejohroženější skupinou v domácím násilím jsou přeci jen děti. Jsou menší, slabší a nemusí chápat, co se to v jejich životě děje. Jsou neoddelitelnou součástí těchto negativních procesů. Je to jejich „každodenní chléb utrpení“. Mohou být svědky, či přímo aktéry výše uvedeného násilí v rodině. Jejich domov se proměňuje v místo, kde není zajištěno bezpečí, je plný nejistot, strachu a času, ve kterém se neumí orientovat. Nedokáží předpovědět, kdy, v kolik hodin a kde a jakým způsobem se opět agresor zmocní těchto okamžiků.

Jak bylo již v úvodu zmíněno, je nutné se na tuto problematiku koukat i z pohledů dětí. Jde o věk, charakter a vlastností dětí, ale také na postavení rodiče v rodině. Děti samy mohou vnímat útoky z „pasivity matky“ a dávat jí to za vinu, protože ona sama neuposlechne otce, když po ní něco chce. Nebo agresivního otce, který právě proto, že matka neučiní podle jeho přání. Mnohdy se stává, že ony děti vnitřně přejímají zodpovědnost za to, co se doma odehrává. Nevynesly koš, přinesly špatnou známku atp. (Bednářová et al., ©2009).

Chlapci se mohou v otci/otčímovi vzhlednout a jeho chování převzít za svoje. Své osvojené chování může chlapec „zkoušet“ na svých spolužácích. Postupem času,

bez žádného preventivního zásahu (například jinou autoritou, která by mu vysvětlila, že to, co dělá je špatně) v tom může pokračovat a více si agresivitu a nadřazenost nad ženami upevňovat. Problémy nastávají v dalších životních vztazích. Přenáší si je na své partnerky, manželky, děti (Bednářová et al., ©2009).

Dívky jsou v této problematice spíše tím mezičlánkem. Již od začátku se snaží situace uklidňovat, vytvořit si s matkou koalici a chránit jí. Vztah dcery k otci je komplikovanější než u chlapců. Ve vztahu může dcera svého otce odmítat, distancovat se od něho, nebo naopak se u nich může vytvořit Stockholmský syndrom. Opět, i to, co si dcery převzaly a osvojily z rodinného prostředí, se může projevit v dospívání a dospělosti ve vztazích ke svým partnerům (Bednářová et al., ©2009).

PŘEHLED POČTU VYKÁZÁNÍ POLICIÍ ČR DLE KRAJŮ

KRAJ	Zpracoval Bílý kruh bezpečí - 13. 1. 2020 zdroj dat: Asociace pracovníků intervenčních center ČR												celkem v jednotlivých letech													celkem
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	2019	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Jihočeský	3	5	2	5	4	5	4	1	7	8	5	3	52	50	37	35	84	72	64	63	56	54	53	57	47	672
Jihomoravský	5	7	6	11	14	12	6	12	8	9	10	15	115	82	72	82	87	118	150	128	118	124	117	106	112	1296
Karlovarský	4	3	5	6	0	6	8	4	6	6	2	7	57	32	46	49	79	137	111	97	114	93	89	82	70	999
Královéhradecký	11	10	8	10	8	3	7	3	7	7	9	14	97	34	22	16	44	45	52	41	35	32	57	113	73	564
Liberecký	4	7	3	8	6	5	9	7	7	7	5	8	76	30	36	68	62	82	104	113	100	79	80	80	76	910
Moravskoslezský	10	11	13	10	4	7	13	7	11	19	10	9	124	213	110	111	108	135	97	107	124	112	122	115	127	1481
Olomoucký	2	13	8	5	11	5	8	3	3	5	3	7	73	44	35	43	61	112	100	94	87	109	95	93	75	948
Pardubický	4	2	3	3	6	3	7	2	5	7	8	5	55	61	39	44	73	92	104	83	80	69	77	60	55	837
Plzeňský	1	0	2	2	4	5	1	4	2	1	4	1	27	16	22	14	27	23	30	39	42	31	26	31	31	332
Hlavní město Praha	15	16	19	16	14	15	11	9	14	18	17	13	177	59	34	48	104	123	138	155	213	192	206	200	186	1658
Středočeský	11	15	8	14	13	6	9	12	11	9	8	5	121	79	67	59	64	121	106	111	119	104	103	103	117	1153
Ústecký	10	20	11	17	16	13	10	15	10	12	15	10	159	81	87	134	133	202	204	156	137	163	181	204	197	1879
Vysočina	7	4	5	7	7	8	4	3	4	7	10	7	73	32	26	39	51	42	43	73	74	77	55	47	64	623
Zlínský	4	4	3	3	5	3	4	4	1	9	7	3	50	49	46	36	81	126	102	101	83	67	55	57	53	856
CELKEM VYKÁZÁNÍ	91	117	96	117	112	96	101	86	96	124	113	107	1266	862	679	778	1058	1430	1405	1361	1382	1306	1316	1348	1283	14208
z toho opakovaná	7	9	15	13	17	11	14	10	9	20	15	22														
lj. v %	8%	8%	16%	11%	15%	11%	14%	12%	9%	16%	13%	21%														

Od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2019 celkem: 15 464

Kompletní údaje nejsou k 13. 1. 2020 k dispozici. Budou doplněny po jejich získání.

Obrázek 1 - Přehled počtu vykázaní Policií ČR dle krajů, zdroj: <https://www.domacinasili.cz/files/index.php?id=115>

1.5 Rodina svobodné matky

Důvodnost výchovy jedním rodičem je převážně rozpad rodiny. Těchto důvodů je mnoho, rozdílný pohled na manželství, výchovu, nebo nevěra, popřípadě problematika s drogami, hraním automatů, či domácí násilí apod. Rizikových faktorů, které v zajištění rodiny je potřeba je více. Z důvodu opuštění rodiny partnera/manžela se i rapidně snižuje rodinný rozpočet. Pavlousková (©2018) uvádí, že samoživitelky mají v průměru na chod celé domácnosti od 10.000Kč do 20.000Kč. Tím se i nabízí to, že jsou děti ohrožené šikanou ze strany spolužáků, jelikož nesplňují jejich kritéria být „cool“. Mnohdy se stává, že výživné, které je placeno druhým rodičem není dodržováno, či je minimálně a v nejhorším případě sám druhý rodič výživné, které je určeno dětem sám zneužívá pro svůj prospěch.

Ted' blíže vůbec procesům uvnitř rodiny. Hechtová (©2019) uvádí, že z důvodů rozpadu rodiny a určování poměrů (u koho dítě bude vyrůstat, kdy se s ním bude moct druhý rodič "setkávat" a kolik bude výše výživného) určují soudy, a to v případě, kdy se rodiče nejsou schopni domluvit mimosoudní cestou. V případě, že to dojde až do krajnosti, to znamená, že se vše řeší soudní cestou, je do toho procesu zapojen i OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). A i díky tomuto koloběhu se stávají rodiče, popřípadě rodiče samoživitelé častou klientelou právě výše zmíněného úřadu OSPOD. Už i tím je rodina určitým způsobem onálepkována tzv. labeling. Pokud není vše dodržováno v principech sanace rodiny a podpory a pomoci rodiny ve spolupráci s terapeuti, mediátory, častokrát se rozpad rodiny ještě více zdramatizuje a odloučení rodičů je mnohem větší. Rodičům se nedaří shodnout ani na výši výživného, natož řešit "běžné výchovné" otázky. Zákonní zástupci na sebe donášejí a snaží se všechny zúčastněné, získat na svoji stranu.

I přes tyto nepříjemnosti, rodina jako taková to již není. Každý rodič jak už otec, nebo matka mají v procesech rodiny svoje úkoly a postavení. Odmítavým postojem otců vůči matkám, trpí ženy osamělostí. Nejenom, že chybí matce, jako životní partner, ale také jako otec dětí. Dalo by se říct, že hlavně dětem otec chybí. Chlapci se nemají kde setkat s mužským vzorem, nemá ho k dispozici. Čím jsou chlapci starší, je potřeba mužského vzoru větší. Hlavně v období puberty, kdy se chlapci více profilují. Matoušek (1993) uvádí, že v zahraničních výzkumech je potvrzeno, že chlapci, kteří vyrůstají bez otce již od narození, jeví během testování inteligence nižší nadání než chlapci vyrůstající v úplné rodině. Dcery naopak mají s absencí otce v dospělosti vztah k inklinování postojů vůči mužské populaci velmi nekritický postoj, nebo až hraniční odmítavost jejich blízkosti a navazování vztahů.

Matoušek (2003) uvádí, že po těchto traumatických zkušenostech matky v některých případech nenavazují další vztahy a už vůbec nechtějí další potomky. Jen málo z nich má v sobě naději, kdy opustí svou minulost, a i nadále žije partnersky a také jako matka v další rodině s dalšími dětmi. Z toho vychází, že si vztah matky samoživitelky, bez dalšího partnera inklinuje k silným poutům ke svým dětem. Během tohoto jsou děti bezpochybně silně ovlivněny postojem matky vůči mužům.

2 RODINA JAKO PRIMÁRNÍ FAKTOR VÝCHOVY

Pokud hovoříme o rodině, představa je taková, že se tvoří z tzv. nukleární rodiny, jinak řečeno, tvoří ji otec, matka a děti. Dnešní doba nám ale ukazuje úplný opak. *Úhrnná rozvodovost, která udává podíl manželství končících rozvodem při zachování měr rozvodovosti podle délky trvání manželství, se v České republice v novém století pohybuje mezi 45-50%. 10. 4. 2019 (Němečková, 2015).*

K výše uvedené statistice si můžeme dovolit říci, že polovina rodin žije pospolu v tzv. nukleární (úplné) rodině, a druhá polovina žije v jiném typu rodinného společenství, které tvoří například matky samoživitelky, dysfunkční rodině, náhradní rodině a rodině druhotné vzniklé, což znamená, že jeden nebo oba partneři přináší své děti do nového svazku.

Dle Vágnerové (2014) rodiče sami vyrůstali ve své původní rodině a přejímali z určité zkušenosti, které přenášejí do své vlastní rodiny, kterou tvoří ve svém dospělém věku. Právě ony převzaté vzorce chování často aplikují do výchovy svých dětí, někdy se stává, že chtějí být naprosto opační ve výchově svých dětí, než byli jejich rodiče. Jak děti, tak i dospělý mají potřebu vytvářet rodinné prostředí, které jim poskytuje bezpečné prostředí.

Vágnerová (2014) uvádí, že ve většině případů mají rodiče stejné předpoklady k zvládnutí rodičovských rolí. Ve skupině rodičů se ale také objevují značné negativní vlastnosti, které zvyšují pravděpodobnost nevhodného zacházení s jejich dětmi (agresivita, výbušnost, laxnost, nadměrně nezdravá starost o dítě apod.). Jako další můžeme uvést nízké sociální porozumění, nedostatek empatie, ale třeba také neztotožnění se s vlastní rolí rodiče. Těmito problémy si rodiče mohli projít sami během svého dětství a mají sklony to vše aplikovat ve výchově svých dětí. V praxi se často setkáváme, že pokud na to rodiče upozorníte, tak Vám rodič sám řekne, že to je snad v pořádku, že byl také tak vychováván. Vzhledem k jeho úzkému vnímání ostatních lidí, či jeho podvědomých reakcích to vše bere za své a je s tím plně ztotožněn.

V životě rodiny se promítají role, které každý člen rodiny zastává během různých životních situací. Děti si je vytvářejí na podnětech vnímání chování rodičů, jiných členů rodiny, kamarádů a životního prostředí, kde žije a vyrůstá (Sociologie výchovy, 2016).

Rodiče zaujímají role ve svém životě. Matky mají své role, a to jsou například ochránářská, pečující, nebo ta, která v rodině vytváří citové vazby. Otcové zastávají role živitele, vychovatele, ochránce rodiny jako celku (Sociologie výchovy, 2016).

Dále rodina vytváří funkce rodiny, jako jsou výchovná, ekonomická, biologická, emoční, socializační a rekreační. Funkce se prolínají, doplňují, nefungují samostatně. Rodiny vnímáme jako instituce, která přejímá i z rolí rodiny, například ochranou roli/funkci svých členů rodiny. Každý rodič zastává ve své funkci/roli a plní svá práva a povinnosti, které z těchto činností vyplývají (Sociologie výchovy, 2016).

2.1 Hádky v rodině

Špaňhelová (2010) uvádí, že nekonstruktivní hádky, které vznikají na poli nevraživosti mezi rodiči, a to ať jsou rodiče spolu, či během partnerské krize nebo před rozvodem, či během rozpadu rodiny. Je to období kdy se rodiče jeden od druhého vzdálil, nechápu se, nerozumí si. Hádky a spory vznikají z nedorozumění. Neumí se shodnout na tom, kdo doma uklidí, kdo vyzvedne děti, že neudělal to, co se od jednoho z manželů/partnerů "čekalo". Ve vztahu již nepůsobí láska a porozumění. Jeden na druhého se již netěší, převažuje nezáměr o partnera, lhostejnost.

Podle Špaňhelová (2010) hádky často eskalují, rodiče na sebe řvou, osočují se, nadávají si. Konflikt může přerůst z hádky mezi dospělými na děti, je to určitý stav zoufalství, kdy je rodič zahrán do kouta a neví kudy kam. Děti se setkávají i s přímou konfrontací, buď se do hádky zapojí, protože jsou blízko rodičů, nebo chtějí chránit jednoho z rodičů. Je jim nepříjemností, to, co se v jejich blízkosti momentálně děje. Častokrát děti hádka probudí a neumí se zorientovat a pochopit, co se děje. Mají strach a obavy, co se děje. U dětí to může způsobit nejistotu, obavy, pocit samoty, pocit úzkosti, pláč, nebo nerozhodnost. Nejčastěji si děti kladou otázky, zda-li za to nemůžou ony samy. Vnímání těchto situací je podloženo také věkem dítěte, jeho povahou a charakteristikou. Špaňhelová (2010) klade důraz na to, že by vždy mělo být dítěti vysvětleno, co se stalo a z jakého důvodu. Pokud tak rodiče neučiní a dítě je v dlouhodobé nejistotě, může se to vše podepsat na jeho chování. Odsekává rodičům, nebo s nimi vůbec nekomunikuje, nesvěřuje se jim.

2.2 Rozpad rodiny

Výše v úvodu hlavní kapitoly k tématu rodina je dána statistika o rozvodovosti v České republice. Ta nám ukazuje, že rozvodovost se pohybuje v 45% až 50%. Otázka zní, zda má rozpad rodiny určitá rizika, která může dítěti změnit život, a jak se to u dětí může projevit. Matoušek (2003) se k problematice rozvodu (rozpadu) rodiny vyjádřil tak, že i přes negativní dopady pro všechny zúčastněné, se tento jev nemusí brát ihned jako něco

nenormálního, tragického. Domnívám se, že problémem vysoké rozvodovosti v České republice, je poměrně snadné nechat se rozvést. Pokud je rozvod *nesporný*, de facto si rodiče “koupí“ rozvod. Zaplatí určitou částku a soud vše rozhodne. Ve variantě, že je rozvod *sporný*, přechází z jednání na činy. Soud si zjišťuje důvody, za jakých podmínek rodiče rozvede a za jakých to není možné. Existují “dva“ důvody, kdy soud návrh na rozvod zamítne, a těmi jsou:

- *Zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti;*
- *zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství. Jestliže však manželé spolu nežijí více než tři roky, soud návrhu vyhoví* (Ministerstvo spravedlnosti České republiky, ©2017).

Dle Matouška (2003) k tomu prvnímu je důležité si uvědomit jednu podstatnou věc. Než vůbec soud manžele rozvede, je nutné, aby byly určeny poměry k nezletilým dětem. To znamená, jak vysoké bude výživné a určí se, jaká péče bude poskytována. Výlučná péče jednoho z rodičů, určení, v jakých dnech se dítě může stýkat se svým druhým rodičem, střídavou péčí nebo společnou péčí. Již tímto se dá říct, že zájem dítěte je vyřešeno, protože se péče bude i nadále poskytovat, ale již mimo ohrožení konfliktních situacích, mezi rodiči. Ve vyšším věku nezletilého dítěte se musí přihlížet na jeho názor. Udává se, že to je dle rozumových a volných schopností od věku 12 let. I přesto, že v procesu legislativního rámce se je zde poukázáno na to, že se v naší zemi dá rozvod “koupit“, v mezilidské rovině to je proces nabitý plný negativních reakcí a můžeme i říct, že může vést až k rozvinutí patologie v rodině.

Dle Matouška (2003) rozpad rodiny můžeme definovat jako trauma. Každá osoba v rodině tím o někoho přichází. Rodič přichází o partnera a děti ztrácí jednoho z rodičů. Častokrát se mění adresa bydliště, ekonomika rodiny – tím přichází další téma, a to jsou matky samoživitelky, u kterých dopad ztráty další finanční podpory často způsobuje větší omezení v možnostech zajistit potřebné věci nutné k životu. Změny nastávají i ve vztahu dětí k druhému rodiči a děje se tak, když se dítě dostane pod vliv rodiče, který jej popuzuje proti tomu, kdo za rozpadem rodiny stojí.

Matoušek (2003) uvádí, že než dojde vůbec k rozvodovému řízení, uběhne poměrně dlouhé období krize, ze které se z milujících manželů stávají soupeři. Při této traumatické skutečnosti se rodiče dostávají i k věcem, které by je nikdy před tím nenapadlo dělat.

Pomlouvají se, hádky se eskalují a jsou častější. Jejich chování je nevypočitatelné. Manželé si připadají ohrožení a žádná obrana jim není cizí.

Vše, co je výše popsáno se podepisuje hlavně na dětech. Porozvodové trauma u dětí se může projevovat nejen na venek dítěte, ale hlavně uvnitř jeho prožívání. Trápí je deprese, sklíčuje je zmatek a připadají si zavržení. Jsou i případy, kdy si to dávají děti za vinu to, že se jejich rodiče rozvedli. Děti neumí zaujmout objektivní postoj, přiklání se k tomu rodiči, který si je umí přitáhnout. Například mu kupují dárky, omlouvají ho ze školy, nebo jen dlouhodobě systematicky dítě manipulují vůči druhému rodiči (Matoušek, 2003).

3 FORMY VÝCHOVY

Podle Chlady (2016) je výchova proces, při kterém dochází u člověka k porozumění, vzdělávání a osvojení si principů chování a vzdělávání. Primárními učiteli, jsou rodiče, kteří již samotného narození jejich potomka na něj působí vším, čím jako rodiče mohou. Výchova je proces složitý, a ne vždy se musí vše podařit tak, jak má. Jsou i případy, kdy se sebevětší láskou a darováním dětem jen to nejlepší, se dítě v jednom životním okamžiku promění v něco, v co rodiče doufali, že se nikdy nestane. Patologické chování, problémové party kamarádu, zkoušení drog apod. Někdy si to rodiče ani neuvědomí, a působí na své děti velmi negativně. Nemusí dojít ani k fyzickým útokům, jen byly sami vychováni nepřiměřeným způsobem než jiní, kteří toto úskalí nevhodné výchovy nezažili. V těchto podkapitolách si představíme, jaké základní výchovné styly máme, jak výchova vypadá, a jaké možné dopady to na děti může mít.

Důležitým prostředím pro výchovu dětí je hlavně rodina. Je nutné si uvědomit, že děti v předškolním věku jsou nejcitlivější a během dospívání nasakují vše, co se kolem nich děje, vytváří, hroutí, ničí. Aby podmínky pro vzdělání dětí v rodině, ale i v institucionální péči a vzdělávání musí rodina vytvářet nutné podmínky pro plnění funkcí vzdělávání. Rodina by měla disponovat dostačujícím ekonomickým kapitálem, aby zajistila možnost vzdělávání, ale tím se myslí i bydlení. K ekonomickému vnímání prostředků pro výchovu a vzdělání je mít zajištěné podmínky materiální, školní pomůcky, hry pro rozvoj dítěte, knihy apod. Je to určitý princip zabezpečení a vytváření podmínek pro větší šanci zdravého a rovnoměrného vývoje dítěte (Chlad, 2016).

Dle Chlady (2016) porucha adaptace ve školním kolektivu a v jeho celkovém fungování a přístup ke vzdělávání může být problematické, pokud dítě přichází z rodiny, ve které jsou narušené vztahy mezi rodiči. Prevence těchto problémů jsou dobré rodinné vztahy, vazby na další členy rodiny a celkové pozitivní klima v rodině. V důsledku, kdy v rodině jsou napjaté vztahy, špatná komunikace, urážky, časté hádky bez racionálního odůvodnění, může u méně psychicky zdatných, stabilních dětí možnost vzniku útěků mimo domov, útěk do samoty, problémové chování apod.

3.1 Autoritativní/ direktivní způsob výchovy

Dle Labusové (©2020) rodiče, kteří své děti vychovávají ve stylu příkazů, zákazů, v neustálém nátlaku, síle a z moci autority dospělých, kteří s dětmi nevedou žádný dialog, nedávají svým dětem možnost se rozvíjet, tak těmito znaky můžeme označit výchovu dětí jako autoritativní, direktivní. Dále co se mezi rodičem a dítětem tvoří jsou situace,

kdy rodič nepodporuje žádnou tvořivou aktivitu se svými dětmi. Častokrát výkon dětí hodní velmi negativně. Vztahy jsou narušené, chladné, nepochopené, nepřátelské. Dopady na chování dítěte mohou být, že děti jsou nesnaživé, uzavřené, chybí u nich spontánní chování, u chlapců je větší pravděpodobnost toho, že se budou projevovat agresivně. V některých případech samy děti vyhledávají sociální izolaci.

3.2 Demokratický/liberální způsob výchovy

Dle Labusové (©2020) je tento styl výchovy nastaven na zdravé autoritě, pevném, ale laskavém vedení. Rodiče se prezentují, jako ti důslední. Umí komunikovat s dětmi, ale také jako rodiče. Nevyhledávají možnost bezdůvodného trestání svých dětí. Rodiče nechávají dětem prostor pro jejich fantazii a tvořivost. Již od nízkého věku učí své děti zodpovědnosti a pravidel. Děti umí být a jsou laskavé, dokáží v kolektivu spolupracovat, nebojí se mít vlastní názor. Jejich postoj je nezávislý a častokrát se snaží docílit, toho nejlepšího výkonu. Tento postoj a výchova dětí je optimální pro zdravý vývoj dítěte.

3.3 Protektivní způsob výchovy

Dle Labusové (©2020) se tento způsob výchovy vyznačuje vysokou mírou citové náklonosti ke svým dětem. Někdy to vypadá, že je rodič přímo závislý na svém dítěti. S tím přichází obavy z nastavení hranic a vedení dítěte ve výchově. Rodiče si kladnou otázku, jestli, když mu něco nepříkážou, tak aby se na ně nenaštval, neurazil se a neodešel. Raději ho nechají být. Na dítě je kladná nízká nebo nulová míra požadavků. Omezování dítěte neexistuje. Může si udělat vše, co si usmyslí. Díky těmto rodičovským “benefitům“ a neomezováním svých dětí, se právě ony děti dostávají do stavu, kdy nedokáží zvládat svoje emoce, jsou nespolehlivé, pocit zodpovědnosti je i v některých případech nulový. Mezi těmito dětmi, které byly vedeny “volnou rukou“, mají problémy s vlastní sebereflexí a jejich ego je velmi vysoké. Mají o sobě vysoké mínění.

3.4 Rozporuplná výchova

Je období, kdy má rodina své krizové období. Labusová (©2020) uvádí, že během toho období si rodiče říkají velmi nepříjemné věci a na povrch vyplouvají i věci, o kterých si rodiče myslí, že to mají spolu vyjasněné. Ale opak je mnohdy pravdou. Jsou životní momenty, kdy se právě rodiče nedokáží shodnout ani na tom, jak budou své dítě vychovávat. Hádají se a prou se o názory. Nedokáží se sjednotit na výchovných pravidlech. Obou rodičům se přeci jedná o to, aby jejich dítě mělo vše, a nadevše ho milují.

Je nutné, aby když dochází ke sporům, musí vždy oddělit konflikt mezi samotnými aktéry (rodiči) a výčitky vůči dětem. Dítě nemůže nosit vinu za to, že se rodiče nedokáží domluvit a shodnout na tom, jak budou své děti vychovávat. Kolikrát se neschopnost domluvit a nekompromisnost ve změně názoru je i součástí životního stylu, povahy a výchovy samotného rodiče.

Konflikt může vznikat na poli stanovisek a postojů rodičů. Jeden rodič je nastavený na pevný řád a jasné hranice, své dítě i ve vyšším věku nepouští přespávat k jeho kamarádům. Ten druhý rodič, který má benevolentnější přístup a dítěti by to povolil, mohou v domácnosti cítit vysoké napětí a neústupnost. Pravidla a hranice mohou v rodině vnímat jako autoritativní přístup jak k dětem, tak i ke druhému rodiči. Narušuje se otevřenost a důvěru mezi rodiči a dítětem. Vyústit to může až v rozpad rodiny, opět fenomén výchovy pouze jednoho rodiče, nevráživost dítěte vůči druhému rodiči, traumatizace a brání si viny za rozpad rodiny, ve vyšším věku výskyt patologického chování u dětí (Labusová, ©2020).

3.5 Zanedbávající způsob výchovy

Už samotný název podkapitoly naznačuje, že se jedná o rodiče, kteří o své děti nejeví zájem a už vůbec ne ve smyslu učit je a vychovávat je. Absolutně bez zájmu je jejich dohled nad vývojem dítěte, častokrát to jsou právě “děti ulice“ (to jsou děti, které se z mnoha důvodů ocitli na ulici, a de facto jsou ulicí vychovávány, násilí, drogy, prostituce, a další patologické projevy v chování). Dále se v této nedostatečné a nedůsledné výchově neobjevuje citová náklonost. Jsou i případy, kdy je dítě rodiči odmítnuté. Mnohdy jsou rodičům vlastní děti na obtíž. Děti nejsou vedené k pravidlům, důslednosti respektu, zodpovědnosti. Děti si do života nesou staženost do sebe samého, omezenost v komunikaci, nedostatek sebevědomí, nesmělost (Labusová, ©2020).

4 NEJČASTĚJŠÍ FORMY NÁSILÍ

V této kapitole se budu zabývat výčtem násilí, které se v rodinách odehrává. Dopady násilí mnohdy doprovází různými traumaty, které, mohou formovat jedince, i v jeho dospívání a dospělosti. Tzv. domácí násilí hlavně poškozuje zdraví vývoj dítěte, a to ve všech oblastech dítěte. Pro dítě to znamená prožití složité životní situace. Podle Wünschové (©2019) se tato negativní zkušenost u dětí může projevit tak, že se samo stane pro okolí problémovým člověkem. Častokrát to může být pouhým indikátorem, pro to, že on sám je obětí domácího násilí.

4.1 Syndrom CAN

Syndrom CAN neboli „*syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte*“, je definováno více rozsáhle a to, jako duševní, tělesné poškození nebo narušení zdravého vývoje dítěte. K těmto poškození dochází v rodinách (náhradních rodinách). Systematické ubližování dítěti probíhá pod vlivem negativního jednání a zacházení vůči dítěti. Dále to vzniká na podkladě úmyslného ubližování (bití, sexuální zneužívání, vydírání, sociální exkluzí apod.), nebo právě nedostatečnou péčí a neposkytování v dostatečné míře, nebo zanedbání primárně důležitých potřeb dítěte. Způsoby ubližování a zanedbávání vedou k rozdílným důsledkům u dětí. Častými agresory, útočníky, jsou právě rodiče, nebo jiní členové rodiny (Vágnerová, 2014).

Dle Svobody et al. (2001) existují i případy, kdy se na systematickém týrání dětí podílelo více členů v rodině. Tyto případy jsou kolikrát jen důsledkem výchovy a stylu způsobu života. Jsou případy, kdy se dítě dostalo z důvodu týrání a zanedbávání dostalo z primární rodiny do pěstounské péče prarodičům, a i tam nadále pokračovalo zanedbávání základních potřeb dítěte a nepřiměřené tresty.

Jeden z několika projevů, kterým je syndrom CAN specifický, je právě nadřazenost rodičovské role. Projevuje se psychickou nadřazeností a dokazováním moci dospělých svou moc nad bezbranností a podřízeností jejich dětí (Svoboda et al., 2001).

Týrání je bezohledné zacházení či úmyslné ubližování tělesné i psychické (Vágnerová, 2014, s. 540). Dle Svobody et al. (2001) se podepisuje na tělesném i duševním stavu dítěte. Terčem týrání a zneužívání se stává dítě snadnou obětí, a to z jednoduchého hlediska, kterým je jeho slabost vůči dospělým. Důvody jsou například „pouhá“ frustrace ze svého života, nebo života rodinného. Rodiči nevychází nic, tak jak by si přál a může za tím vidět své dítě. Často jim „slouží“ jako objekt na rány, kterými si ulevují. Typologie lidí, kteří se takto projevují na dětech, jsou velmi často výbušní, každá maličkost je dráždí

a nedokáží se ovládat. Co je takovým ukazatelem, je i to, že mají velký sklon k agresivitě a agresivním projevům. *Mnohdy jde o jedince, kteří byli v dětství sami zanedbáváni či týráni. Až 70% násilníků samo zažilo v dětství týráni a byli fyzicky tvrdě trestáni* (Svoboda et al., 2001, s. 791).

4.1.1 Odebírání dítěte z rodiny

Skasková (©2019) uvádí, že jsou v životě situace, kdy se musí dítě z rodinného prostředí vyjmout, a to buď dočasně, na nějakou dobu, například pobytová forma SVP (středisko výchovné péče), kde probíhá pobyt 2 měsíce, Diagnostický ústav, kde diagnostika probíhá na dobu max. 8 týdnů. Jsou tu i další formy, a to je náhradní rodinná péče v rámci rodiny, nebo pěstounské péče. Pěstounská péče se dělí na pěstounskou dobu na přechodnou dobu – ta má být krátkodobá. A pěstounská péče, kde je dítě na dobu, než se buď dá vrátit dítě zpět do primární rodiny, nebo do věku 18 let.

Život sám přináší spoustu překážek, které rodiny ovlivňují. V této malé podkapitole vypíšu důvody, kvůli kterým se musí dítě vzít a dát do neutrálního prostředí, kde nebude vystavován těmto situacím. Jsou to stavy v rodině, kde dochází ve vývoji možnému ohrožení, dlouhodobé zanedbávání, týráni, nepřiměřené trestání (fyzické, psychické) či dokonce sexuálně zneužívané (Skasková, ©2019).

Rodiče, kteří se potýkají s trestnou činností, distribuce drog, krádeží apod., tak jsou i případy, je používají pro tento výdělek. Dalším úkazem mohou být nezralý rodiče, nebo ti, kteří nechtějí se o své dítě postarat, a jednoduše ho odloží. Velmi nevhodné, hygienicky závadné bytové podmínky jsou taky důvodem pro to, aby dítě mohlo z rodiny na nějakou dobu být odejmuto (Skasková, ©2019).

Nejenom rodina, ale i dítě samo se dokáže postarat o to, aby se ve své “brzké kariéře“ dostal mimo domov. V těchto případech často figurují útěky z domovů, zneužívání návykových látek, krádeže, ublížení na zdraví, vandalismus, agresivní chování, nebo veliká absence ve škole (Skasková, ©2019).

4.2 Psychické násilí

Hubáčková (2018) uvádí, že děti, které během dětského vývoje prošli zanedbáním nebo týráním ze strany svých rodičů, nebo někoho, kdo je vychovával, se tak častokrát projevují i v dospělosti vůči svým dětem. Stává se tak na poli osvojování si celoživotních vzorců chování od svých rodičů (vychovatelů). Tímto patologickým vývojem jsou doprovázeni celý život. Pokud se během života nepodrobí terapii, či střetnutím s někým,

kdo jim vysvětlí, že to tak nebylo dobře, nejsou schopni pro své budoucí děti vytvořit zdravé a kvalitní podmínky pro vývoj. Oni sami to nepoznali.

Existují i modely rodin a rodičů, kdy právě nedostatek podnětů a zdravá motivace během vývoje a dospívání (během dětství rodičů) zapříčiní to, že si přes své děti kompenzují své nedostatky, sny, touhy a přání, které se jim během svého dětství nesplnila. Rodiče v tomto ohledu neberou na vědomí opravdové touhy a přání vlastních dětí. V této formě výchovy vystupují rysy autoritativního a dominantního vychovatele. Dochází zde k potlačení svobody, emancipace a spravedlivého přístupu ve výchově ke svému dítěti. Nemusí se zde projevovat jen rodiče, ale také prarodiče, blízcí příbuzní, vedoucí kroužků, učitelé a další, kteří jsou v častém a úzkém vztahu s dítětem (Hubáčková, 2018).

K projevům, které nesou známky psychického týrání, jsou na první pohled, nadávky, ponižování, pohrdání, vyhrožování s cílem vyvolat strach u dětí. Dalšími méně výraznými jsou zavrhování, manipulace, nepřiměřené srovnání s vrstevníky, odepírání pochval. Děti jsou vystavovány minima, či žádného soukromí, přenášení rodičovských povinností a kompetencí (péče o sourozence, vaření, uklízení, starání se i o dospělé členy rodiny apod.). V dnešní ukvapené, rychlé a upracované době se objevují i situace, kdy jsou děti "bez rodičů", a to z důvodu velké přepracovanosti (workoholismu). Není čas na děti a už vůbec ne na jejich tužby a přání, jak je výše popsáno. V případě vysokého pracovního tempa, se můžeme setkávat i se životní zkušeností, že rodiče sami neměli v dětství dostatek "materiální potřeb", a proto rodiče pracují natolik, aby mohli svým dětem vše nakoupit, vynahradit jim. Dalo by se říci, že si tím kupují vlastní děti. Důležitý aspekt v české společnosti je vysoká rozvodovost viz. V kapitole Rodina jako primární faktor výchovy, Rozpad rodiny, kde jsou procenta rozvodovosti a to, že 45% - 50% rodin se rozvádí. Během této někdy dlouhodobé a konfliktní životní fáze, se děti mohou dostávat do pozice kdy jsou vtahování do konfliktů mezi rodiči. Ocítá se jako svědek a nástroj vydírání a manipulace s druhým rodičem. Někdy to dopadá, že jeden z rodičů udělá ze svého dítěte "loutku", kterou ten druhý už nemusí v životě nikdy vidět. Dítě po dlouhodobém nátlaku jednoho z rodičů se stává obětí ztráty jednoho z milovaných osob. Nejenom ta dominantní, autoritativní, příkazující a neúprosná výchova s pevnými hranicemi může dítěti přinést šrámy do konce života. Objevují se i v celkem klidném modelu výchovy. Je určitě dobře, když má rodič o své dítě obavy a snaží se mu v nepříznivých situacích pomoci, ale když se z výchovy a péče zase až kompulzivní ochraňování, spíše to dítěti ublíží, než-li pomůže. Dítě ztrácí základní schopnost vyrovnat se s nepříjemnou skutečností, je mnohem více náchylný na zátěž a bojovat s obtížemi a překážkami nedokáže.

Tento fenomén můžeme pojmenovat jako naučená bezmocnost. Výchova značně liberálně, která není nemá nastavené, alespoň primární hranice, tak dokáže z dětí “vytvořit“ děti egocentrické, bez špetky sebereflexe a s neoprávněným vysokým míněním sám o sobě (Hubáčková, 2018).

Hubáčková (2018) rozděluje 4 typy týrání a zneužívání:

- **Odmítání:** *dítěti je různými způsoby dáváno najevo, že je nežádoucí, nechtěné, že nemá žádnou hodnotu.*
- **Ignorování:** *rodiče nereagují na potřeby dětí, nedávají dítěti najevo své city, nevšímají si ho, neukazují náklonnost, přestože dítě mají rádi; v tomto případě je sice rodič fyzicky přítomen, emocionálně je pro dítě nedosažitelný.*
- **Terorizování:** *rodiče k dítěti projevují negativní vztah: zesměšňují ho, trestají, kladou na něj neadekvátní požadavky, vyhrožují mu (opuštěním, zabitím, zmračením).*
- **Izolování:** *dítěti je bráněno v zapojení do skupiny vrstevníků, ve hře či adekvátním trávení volného času, je zavíráno doma v místnosti bez stimulace (Hubáčková, 2018).*

Rizikem citového týrání se projevuje v tom, že je okolím těžko zmapovatelné, rozpoznatelné. I přes výše uvedené typy a způsoby týrání, má psychické týrání, zanedbávání jednu klíčovou negativní vlastnost. Není vidět na venek, dítě nemá šrámy, podlitiny, modřiny. Vše působí na negativní dopad a projevy v duševním vývoji a v důsledku v rovině osobního života a vztahů napříč životem. Je nutné si opětovně uvědomovat, že jsou děti, které snáší psychický nátlak velmi intenzivněji a citlivěji než jiné děti. Jedno dítě nedokáže unést výtku na jeho výkon a další dítě zvládá i dlouhodobější nátlak. Nic to nemění na tom, že je to formuje do budoucího života. Psychické systematické ubližování dětem přináší následky nejenom v oblasti psychosociální, ale také v jeho celkovém projevu a chování. Může se to projevovat neschopností, nebo zhoršením se v učení, pasivním, agresivním chování, citovou plochostí, nedůvěrou (Hubáčková, 2018).

Dalšími známkami jsou vyjádřené obavy z potrestání, neurotické projevy jako jsou kousání nehtů do krve, trhání vlasů apod.). Určitě nesmíme zapomenout na vyšší věk, kdy děti mohou začít inklinovat k experimentaci s drogami. Jsou často oběťmi šikany. U těchto jedinců v dospělosti, kteří si prošli psychickým týráním se projevují narušené vztahy, nedokáží si udržet partnerský, ale i přátelský vztah. Důvodem může být i opakované obavy z opuštění. V sociální oblasti se vykresluje častou změnou nálad, konfliktů. V rodině

rodiče, se již výše uvádělo, že samy rodiče mohou být agresorem, který to, co sám zažíval, teď předává a ubližuje “nevědomky“ svým vlastním dětem (Hubáčková, 2018).

4.3 Fyzické násilí

Je nutné si na úvod této podkapitoly uvést, že domácí násilí se nelze zakládat na partnerské hádce, rozepři, dohadování. Při tomto “vyřikávání“ se ocitají partneři, manželé jako rovnocenní jeden druhému. Ale v případech, kdy dochází, že jeden z pozice se vychyluje k dominantnímu jednání, a ještě k tomu si dopomůže fyzickou “úlevou“, a neběžné se stává rutinou, tak v těchto případech už o domácím násilí hovořit můžeme. Spíše musíme! Škála fyzického násilí je různorodá, a proto sem uvedu jen některé. Během fyzického násilí dochází k fyzickému útoku jedné nebo více osob na jednu nebo více osob. Převážně je to projev dominantní osoby vůči submisivní, mladší, menší, slabší, méně inteligentní. Jedná se o bití po celém těle, buď pěstmi nebo předměty, škracení, mlácením o zed', nadměrným třesením, vytrhávání vlasu apod. Určitě výše uvedené fyzické útoky nemůžeme hodnotit jako prostředek pro vzornou výchovu. I sebemenší facka, kopnutí a další z výše uvedených si dítě pamatuje. Je to z důvodu, že pokud se na tělesný trest/fyzický útok budeme koukat v optice emocí, je vždy těžké přijmout “ránu“ od někoho, koho dítě, ale i dospělý miluje. A jako další je i porušená integrita. V případech častých fyzických trestů se rodina de facto rozkládá. Opět díky vzorcům chování, si děti mohou do života vnést to, že v tíživých situacích, v životních etapách, kdy si neví rady, rádi sáhnou po rychlém řešení a mohou i ve vyšším věku násilí požívat vůči ostatním kamarádům, partnerům, dětem... Pokřiveným se stává i vlastní sebehodnocení, v dospělém životě to může znamenat, že i když je člověk schopný, chytrý, pracovitý, nemusí své výsledky umět dobře “prodat“ a bere i méně placenou práci. K tomu můžeme připojit bezmocnost, nadměrnou poslušnost a submisivní podřízenost vůči “silnějším“. Jsou i případy, kdy děti upadají do depresí, inklinují k útěkům, experimentují s návykovými látkami. Dále se jejich sociální život v rodině může prohlubovat a budou hledat ocenění a náhradní rodinu v patologických partách přátel (Vaničková, 2004).

4.4 Sexuální násilí

V posledních letech problematika sexuálního zneužívání dětí stala věcí odborného i veřejného zájmu. Úzce spojený je také fenomén týraných a zanedbaných dětí. Tento jev je využíván pro potřeby dospělých. Hlavní příčina je patologické chování jedinců. První indície, které mohou rozhybat systém pomoci obětem a dopadení násilníka jsou pediatři

patologie osobnostního vývoje, které se projevuje mnohočetnou poruchou osobnosti a hraniční poruše osobnosti (Říčan, Kejčířová, et al., 2006).

Traumata ze sexuálního zneužívání se projevují až do dospělosti a kolikrát, ani jedinec v dospělosti není schopen své trauma z dětství v sobě uzavřít. Je narušena sexuální role, osobní identita a rozpad sexuálních vazeb. V ojedinělých případech může dlouhodobé sexuální zneužívání započít start v tom, že se objeví generační opakování incestuózního rodinného systému. Jsou i události, které může dítě vnímat v jeho nízkém věku jako normální, nebo netýrající, třeba právě setkání s exhibicionistou, sledování pornografie. Je nutné si uvědomit, že i tato skutečnost, se může projevit až v pozdějším věku (Říčan, Kejčířová, et al., 2006).

Nejčastější výskyt sexuálního zneužívání je v rodině. Dle Kocourkové by mohl být prvotní signál skladba rodiny. Jsou jimi patriarchálně vedená rodina, jasnou dominancí otce a submisivní matkou. V rodině není moc místa pro soukromí a práva druhých. Dalšími rysy otce jsou kontrola, zastrašování, žádné přátelské vazby. Vše musí zůstat pod pokličkou rodinného prostředí. U matek je dále pozorována pasivita, emoční deprivace, infantilnost a deprese. Jsou i případy, že právě matky předávají dcery otcům, aby plnily jejich "povinnosti" a uspokojily otce po sexuální stránce. Častými oběťmi jsou dcery, které jsou nejstarší, a tudíž fyzicky a sexuálně zralé. Je tam velmi narušený vztah dcery s matkou. Jakou formou můžeme rozkrýt sexuální zneužívání? Je důležité při posuzování pozorovat rysy celé rodiny. Je důležité znát techniky, díky kterým, se může rozklíčovat realita zneužívání a týrání dětí. Říčan, Kejčířová et al. (2006) uvádějí tyto techniky:

- *Pozorování dítěte;*
- *rozhovor;*
- *kreslení;*
- *hra s anatomicky přesnými panenkami;*
- *video;*
- *vyšetření inteligence;*
- *vyšetření vztahů v rodině;*
- *vyšetření emočního poškození (Říčan, Kejčířová, et al., 2006, s. 293).*

Zaměřit bychom se měli na afekty v chování, jak reaguje na druhé osoby a popřípadě na jeho fantazii. U rozhovoru je klíčové, znát slovník dítěte a to, jak se doma spolu všichni baví, klíčová slova apod. Ve fázi doptávání si musíme uvědomit, že dítě se musí cítit již bezpečně a aby nebylo v traumatu, či těsně po něm. Dítě musí být stabilizované. Až teprve potom, se můžeme doptávat na klíčové otázky ohledně procesu a vnímání

sexuálního zneužívání. Kdo, kde a jak se ho dotýkal. V jakých situacích se to stávalo, jak často apod. U hodnocení a posuzování interakce dítěte s rodičem a jejich verbalizace sexuálního tématu a zneužívání, tak to vyžaduje citlivost, schopnost posoudit celý kontext situací a hlavně zkušenosti. I přes to všechno, co si dítě vytrpělo, tak se u něj může objevit syndrom dětského přízpůsobení pohlavnímu zneužití (Říčan, Kejčřiová, et al., 2006).

4.4.1 Syndrom dětského přízpůsobení pohlavnímu zneužití dle Záchraného kruhu:

Utajování - nejčastěji je dítě zneužíváno někým blízkým, na kom je závislé. Dítě netuší, co se s ním děje a neví, jak si to má vysvětlit. Dítě je pachatelem psychicky zpracováváno, a to po mocí jasných a konkrétních tvrzení, které si dítě není schopno uvědomovat. Dítě je strašeno a je mu vyhrožováno pachatelem. Dítě si nechává tajemství pro sebe, aby nebylo pachatelem potrestáno.

Bezmocnost – mezi nejčastější pachatele zneužívání patří osoba blízká dítěti. Jsou i situace, kdy je dítě svěřeno pachateli do péče. To, že by dítěti ublížil cizí člověk, se stává výjimečně

Svedení a přízpůsobení – bohužel se stává, že dítě je vystaveno opakovanému zneužívání. Kvůli tomu se stává, že se dítě částečně přízpůsobí a snaží se s tím vyrovnat samo. V dítěti se odehrává velký vnitřní boj, který v určitých situacích může až vyústit v psychopatologii, patologickou závislost či v sebepoškození. Jsou situace, kdy si dítě dává samo za vinu, co se stalo a snaží se navrátit náklonost pachatele zpět, ať se děje, co se děje. Tímto činem u dítěte dochází nastat rozkol morálních hodnot.

Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení – dítě se bojí komukoliv cokoliv o proběhlé situaci říct, dlouho si nechává jejich tajemství pro sebe, a když nastane chvíle, kdy to dítě chce někomu říct, tak působí nevěrohodně. Stává se, že pachateli není dokázán trestní čin, a to umožňuje pachateli držet mocnou ruku nad dítětem.

Odvolání výpovědi - dítě má obavy z výhrůžek pachatele, že pokud se jejich tajemství vyzradí, můžou útoky eskalovat a z tohoto důvodu dítě svou výpověď raději vezme zpět. Poté, co se pachatel dozví, že dítě svou výpověď stáhlo, tak se svými útoky nekončí, ale naopak přitvrzuje, protože si pachatel myslí, že za to nebude potrestán (Záchraný kruh, ©2020).

4.5 Právní ochrana dětí

Během dvacátých let minulého století se začaly vytvářet práva, která mají ochránit právě tu jednu z nejzranitelnější a nejméně se bránící skupinu, děti. Jedním z prvních

impulzů byly I. a II. Světová válka, která nechala na světě spoustu zubožených, utrápených, zničených dětí. Nemalé množství přišlo o své rodiny, blízké, známe. A právě to byl ten podnětný impulz ke státu začít o dětech uvažovat jinak.

Za čtyři roky to bude sto let od doby, kdy Ligou národů byla přijata v tzv. ženevské Deklaraci práva dětí. Tím bylo poprvé zakotveno to, že děti pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebují důraznější a jasné záruky. To hlavně v oblasti právní ochrany před jejich narozením, a i během jejich života do doby plnoletosti (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2020a).

V dnešní době záruky ochrany dětí vyplývá ze sociálně právní ochrany dětí, která jim deklaruje zajištění práva na život, práva a identitu dítěte, jeho svobodu, rodičovskou péči o dítě a o jeho životě v něm. Dále se ochrana dostává i do okruhů vzdělání, svobody smýšlení apod. Důležité a ve veřejnosti velmi známá je ochrana právě před fyzickým týráním, psychickým týráním, zanedbáváním, zneužíváním (psychickým, sexuálním, vydíráním atp.) Dle výše uvedeného je tento pojem poměrně široký a jsou v něm zapojené i další osoby, orgány. Orgány školství, lékařství, policie, orgánu sociálně právní ochrany dětí (jako primární nástroj státu, který s těmito případy pracuje), právnických, ale také fyzických osob. Jako další může být ochrana podmíněna v právních předpisech, občansko-právních, trestních a rodině-právních oblastech. Zákony samy o sobě respektují základní principy fungování rodiny. Těmito povinnostmi jsou povinni se řídit všichni. Ten, kdo je ten první a hlavní, je rodina, která o dítě pečuje. Jsou jí dána jasná pravidla a povinnosti, které musí vůči svým dětem svědomitě, pečlivě, a hlavně s láskou ke svým potomkům plnit. Zákony samy o sobě respektují základní principy fungování rodiny, její integrity a soukromí. Jsou tu ale i případy, kdy právě pověřené osoby mohou v rodině zasáhnout a jejich protiprávní jednání řešit (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2020a).

Primárně to jsou právě sociální pracovníci na oddělení orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kteří jsou pověřeni státem, že v těchto záležitostech mohou zasahovat a řešit nepříznivé, až ohrožující situace v rodinách a mohou vstupovat do jejich bydliště (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2020a).

Další zákony, ze kterých vyplývá ochrana dětí:

- Zákon č. 108/2006 o sociálních službách
- Zákon č. 472/2011 Sb., školský zákon

4.6 Poskytování sociálně – právní ochrany dětí

Dle Ministerstva práce a sociálních věcí (©2020b) vymezení dítěte v rámci poskytování sociálně právní ochrany dětí určuje zákon č.359/1999 o sociálně právní ochraně dětí. Ten nadále hovoří s Úmluvou o právech dětí. Jedním z nich je kritérium věku, a to je děti mladší 18 let (plnoletostí), v případě, pokud není dítěti poskytnuto v rámci právního řádu plnoletost dříve, a to lze nejdříve od 16 let (například těhotenství, svatba, podnikání. Musí s tím souhlasit i zákonný zástupce dítěte, ve výjimečných situacích může i soud dítě po důkladném šetření zplnoletnit, bez souhlasu zákonného zástupce). Sociálně právní ochrana se poskytuje všem dětem na území České republiky, bez ohledu na státní občanství dítěte. Dle § 2 zákona č. 359/1999 zákon SPOD se ochrana týká dětí které:

- Trvalý pobyt na území ČR;
- podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo jsou hlášeny k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů;
- podaly žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky;
- pobývá s rodiči, kteří podali žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu;
- pobývá s rodiči, kteří na území České republiky pobývají na základě potvrzení o strpení pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu nebo kteří jsou azylanty anebo osobami požívající doplňkové ochrany, nebo
- jsou azylanty nebo osobami požívající doplňkové ochrany (Zákon č. 359/1999 Sb, ©2010-2020).

Pokud se bavíme o tom, kde je právně uchopena ochrana dětí, to je popsáno výše, je dobré taky vědět, kde sídlí sociální pracovníci sociálně právní ochrany dětí. Dle §37 zákona o sociálně právní ochraně dětí jsou **Obecní úřady** povinny činit nezbytná opatření k ochraně života, zdraví, zajišťovat uspokojování základních potřeb, a to v nejnutnějším rozsahu do kterého spadají i zdravotní služby. Jsou v tom zahrnuty děti, které jsou definované v § 2 odst. 3, těmi jsou děti, které se ocitli bez jakékoliv povinné péče, nebo je jejich život a příznivý vývoj ohrožen, nebo je negativně narušen. Pokud Obecní úřad má informace o tom, že se dítě nachází v negativním sociálním prostředí, neprodleně vše nahlásí **Obecnímu úřadu s rozšířenou působností, který disponuje povinnými**

zákonnými opatřeními, které jsou určeny k usměrnění ochrany dětí. Dále se tyto negativní informace musí předat i zastupitelskému úřadu státu, pod kterým je dítě občanem (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2020b).

K nezbytným opatřením, která obecní úřad obce s rozšířenou působností učiní, jsou zejména:

- *Podání návrhu na nařízení předběžného opatření,*
- *podání návrhu na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte,*
- *podání návrhu na ústavní výchovu dítěte,*
- *zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení (Zákon č. 359/1999 Sb, ©2010-2020).*

Dále zákon o sociálně právní ochraně dětí udává možnost dle § 7, že každému člověku se ukládá povinnost, oznámit/upozornit pracovníkovi sociálně právní ochraně dětí, že má podezření na situace a výskyt patologického jednání, negativního zacházení s dítětem. Je to i v situace, kdy samo dítě se nechová dle “normy“, krade, šikanuje, fyzicky a psychicky útočí na ostatní, je pod vlivem návykových látek apod. Na druhou stranu nejenom dospělým jsou otevřeny dveře na úřad. Přece jenom je to úřad, který zajišťuje primárně pomoc dětem. Tudíž i děti mají možnost využít své pravomoci a dle § 8 zákona č. 359/1999 má dítě právo zažádat o pomoc, a to i bez toho, aniž by o tom rodiče, nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dětí věděli. Zákon dále dává na povinnost v § 10 všem pracovníkům, kteří spolupracují, nebo jsou v častém kontaktu s dětmi (například lékaři, učitelé, vedoucích zájmových kroužků...) že veškeré podezření, týkající se nevhodného zacházení s dítětem musí neprodleně nahlásit orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Oznámit tuto skutečnost lze i anonymně, a to datovou schránkou, e-mailem, poštou, nebo telefonicky, popřípadě i osobně bez uvedení jména (Kaňák, ©2020).

5 SOCIÁLNÍ PRÁCE S OHROŽENOU RODINOU

Dle Matouška, Křišťana et al. (2013) se v ohrožené rodině stává specifickým její nerovnováha ve vnitřní interakci rodiny a se špatnou interakcí s dalšími rodinnými příslušníky, nebo jsou špatné interakce mezi rodinou a dalšími subjekty v rodinném sociálním okolí. Tyto špatně nastavené procesy interakcí není schopna sama zvládnout. Tyto rodiny jsou častokrát vystaveny i ve vyhledání odborné pomoci. V těchto případech je šance podchycení těchto rodiny v rámci tzv. depistáže (depistáž je aktivní vyhledávání "potencionálních" klientů v rámci sociální práce, v našem případě se jedná o ohrožené rodiny a děti). Díky této metodě mohou sociální pracovníci/pracovnice navázat spolupráci s ohroženými rodinami například ve školách, u lékařů, úřadech, sportovních klubech, na ulici, ve vyloučených lokalitách apod. Díky tomu se podchycuje riziko neřešení jejich nestabilní, nepříznivé sociální situace. V případě OSPOD je práce s rodinou v případě návaznosti poměrně jednoduchá, protože ta rodina, pokud se vyhodnotí dle informací a podkladů jako rodina, ve které je dítě ohrožené dle § 6 zákona o sociálně právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb., je povinna, aby s OSPOD spolupracovala. V organizacích z neziskového sektoru, které poskytují sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi, ranou péči a dalších sociálních služeb a organizací, které se zabývají cílovou skupinou ohrožených rodin, je vše na dobrovolnosti všech zúčastněných. Základním princem je rodinu podchytit, navázat s ní spolupráci a dopomoci jí v rámci podpory k nastartování změny v jejich nepříznivé sociální situaci.

Matoušek a Pazlarová (2014) uvádí problematiku v rámci sociální práce s rizikovou rodinou, můžeme najít i v dlouhodobosti neřešení nepříznivé sociální situace. Právě dlouhodobost, odkládání, nebo schopnost nepřijetí, že je něco špatné může být specifickým rysem rodiny v jejich vnitřních interakcích, které jsou udržovány a předány v rámci sociální nápodoby, komunikačních stereotypů, které jsou přenesené z původních primárních rodin do nových "svých" rodin, kde se vše aplikuje a přenechávají se vzorce jednání z jedné generace na druhou.

Sociální práce s rodinou má své jasné metody práce, které nám umožní s rodinou spolupracovat a participovat na jejich řešení nepříznivé sociální situace. Je dobré si uvědomit, že nelze rodinu uměle vést a "dodávat jim vše na podnose", ale je nutné, aby sama rodina jevila zájem o to, něco se svými životy udělat, důležité kroky uskutečnit a změnit svůj přístup k řešení věcí uvnitř rodiny, ale také mimo ni. Je nutné si uvědomovat při práci s rodinou, že nejenom její vnitřní zdroje vytvářejí obraz, ale také vnější svět působení rodinu do určité míry formuje. Například místo bydliště, kolektiv lidí, se kterými

se členové rodiny stýkají, různé další instituce a tak dále. Při práci s rodinou můžeme vycházet z níže uvedených **metod sociální práce s rodinou** („Dětský úsvit“, ©2020).

Individuální přístup orientovaný na klienta – je důležité brát v potaz, že rodina se tvoří z jednotlivců. Je nutné pracovat i se samotnými jednotlivci v rodině. Řeší se jejich pohled na danou problematiku. Pracuje se s potřebami a dynamikou jednotlivce. Pracujeme s ním v rámci časové osy, tak jak to přichází a jak celou situaci cítí bez nátlaku dalších členů rodiny. Četnost schůzek je na individuálním plánování s klientem. Pokud se situace nedaří řešit kratší dobu a z jednoho problému se stává multiproblematický “způsob života“, můžeme svolat („Dětský úsvit“, ©2020).

Individuální případovou práci – Opět se držíme jednotlivce v rodině, ale nedaří se nám člověka stabilizovat do přijatelnější “polohy“ života. Svě si v tomto přístupu najdeme zejména i v lepším pochopení a uchopení situací a interakcí, které se kolem jednotlivce v rodině dějí a jednatel si v nich není jistý/neví si rady kudy kam. Jedná se o setkání jednotlivce, dalších odborníků, psychologů, etopedů, psychiatrů u dětí pedopsychologů, pedopsychiatrů apod. Do této případové práce zapojujeme i rodinu. Výstupem může být navázání na další organizace/odborníky, rozšíření pohledu ze subjektivní pozice do objektivního uchopení svých problémů, své rodiny („Dětský úsvit“, ©2020).

V zákoně č. 108/2006 o sociálních službách je v § 37 daná povinnost v poskytnutí základního sociálního poradenství a odborného sociálního poradenství. V základním sociálním poradenství poskytujeme informace, o možnostech využití dalších odborných organizací, jaké mají základní práva a povinnosti, a to zejména v sociální práci s rodinou, pomoc s úředními záležitostmi, poskytnutí dalších forem pomoci, které jsou potřebné k řešení jejich nepříznivé sociální situace. V rámci odborného poradenství se poskytování informací týká přímo problematiky, se kterou je nutné pracovat. Jedná se především o péči o dítě, výchovné problémy, problematika rodinného prostředí apod (Zákon č. 108/2006 Sb., ©2010-2020).

K výše uvedenému přikládám **metodu sociální práce s rodinou v rámci rodinné terapie** – tuto metodu může poskytovat pouze pracovník s psychoterapeutickým výcvikem. Přesněji pouze ten, který je zaměřený na práci s rodinou. Je to z důvodu, že umí vést rodinu při společném řešení konfliktů v rodině. Rodinný terapeut je nestranný pozorovatel, který rodinu doprovází k tomu, aby přišli na jejich problémy. Pracuje s dynamikou rodiny, v nutných případech vede komunikaci, důležité je, aby nechával rozhodování na rodině („Dětský úsvit“, ©2020).

Kognitivně behaviorální terapie – jedná se o dlouhodobou psychoterapii, během které se mění myšlení a chování rodiny. Díky těmto změnám je možné dojít k pozitivním výsledkům v problematické rodině („Dětský úsvit“, ©2020).

Podpora rodiny – sociální pracovní, nebo další zapojení odborníci podporují rodiče/rodinu posilovat v rodičovských kompetencích, komunikaci apod. Je důležité mít na paměti, kdy to rodina bere jako pozitivní reflexi, a kdy už dochází ke zneužívání pracovníka. Nastavení jasných pravidel je základ, od kdy do kdy a za jakých podmínek je možné s rodinou pracovat. Nenechat si vstoupit pracovní proces do osobního života. Následně může dojít k vyhoření pracovníka (syndrom vyhoření) („Dětský úsvit“, ©2020).

K „urychlení“ podpory v kompetenci rodiny, popřípadě k nalezení dalších konfliktních situací, negativního jednání apod. můžeme využít metodu **viedotréninku interakcí**. S rodinou se sepíše souhlas o tom, že budou natáčeni během terapeutického sezení, nebo přímo doma. Během následného rozboru u videa se rodině popisuje jejich chování, jednání. Co u koho způsobuje „startér“ toho, že se neudrží, a například začne řvát, vymáhat si svou pozornost neadekvátním důvodem, fyzický útok a dalšího chování. Nebo naopak, tam kde se rodina zachovala správně a jakou cestou by měla jít dále. Tuto metodu opět používají vycvičení rodinní terapeuti („Dětský úsvit“, ©2020).

Často využívaná metoda opět v situacích, které jsou dlouhodobé, ovlivňují chod celé domácnosti a interakcí v ní, je **Case management**. Během této metody se setkává rodina, sociální pracovník, který celou **případovou konferenci svolává**, další odborníci, kteří již s rodinou pracují, nebo by mohli. Četnost schůzek se odvíjí od celého procesu, když se daří alespoň rodinu stabilizovat, setkávání není tak časté. Opakem je, když rodinou nastavené kroky nejsou uskutečněny a vyhýbají se splnit vše, co se domluví. Dalšími zapojenými odborníky mohou být lékaři, učitelé, terapeuti, psychologové a další („Dětský úsvit“, ©2020).

5.1 Instituce, které pomáhají rodinám v krizových situacích

V této podkapitole zmiňuji odkazy na internetové portály vybraných organizací, kde mohou rodiče, ale i děti najít pomoc v jejich krizových situacích.

- Pro oběti sexuálního zneužívání v dětství: <http://centrumelektra.cz/>
- Poradenské a terapeutické centrum pro rodiny: <http://www.centrumtriangl.cz/>
- Pomoc obětem domácího násilí: <https://www.bkb.cz/>
- Pomoc ženám obětí domácího násilí a jejich dětem: <https://www.rosa-os.cz/>
- Pomoc sexuálně zneužívaným ženám: <https://www.profem.cz/>

- Pomoc osobám ohrožené domácím násilím: <http://www.acorus.cz/cz/o-nas/poslani.html>
- Orgány sociálně-právní ochrany dětí Středočeský kraj: <https://www.kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/kontakty-na-pracovniky-ospod-stredoceskeho-kraje>

6 KAZUISTIKY

Tyto kazuistiky reflektují prostředí rodin, přístupy rodičů a stylů výchovy, které jsou popsány v teoretické části této diplomové práce. Téma nevhodné formy výchovy, aneb sociální patologie do budoucna tyto kazuistiky vystihují. Jsou tam příklady ovlivňování rodičů, násilí na dětech, sexuálních zneužívání, drogová problematika v rodině a další patologické projevy.

S těmito rodinami jsem osobně pracoval. Pod každou kazuistikou, je uvedena práce možné s rodinou, kterou lze praktikovat ve spolupráci orgánu sociálně právní ochrany dětí a rodin. V níže popsaných kazuistikách chci popsat, jak je důležité využívat případových konferencí v rámci multidisciplinární spolupráce. Hlavními subjekty, které pomáhají nalézt podporu, pomoc, východisko rodině jsou převážně pro orgán sociálně-právní ochrany dětí pedopsychologové, pedopsychiatri, rodinní terapeuti, ambulantní/pobytové středisko výchovné péče (SVP), školská zařízení, lékaři, ústavní zařízení (dětské domovy, výchovné ústavy) apod. Jedná se o spolupráci odborníků, kteří rodině pomáhají z jejich nepříznivé sociální situace a snaží se nastavit kroky, které jim tímto mohou pomoci, aby se situace zlepšila, při nejlepším již neopakovala.

6.1 Kazuistika č. 1

Ovlivňování syna vůči otcovi.

Chlapec žije se svou matkou, babičkou a nevlastní sestrou v bytě. Chlapec má nižší úroveň rozumových schopností. Chodí do základní školy, která zajišťuje vzdělávání dětí s lehkou formou mentální retardace. Jeho záliba je rybaření, k ničemu jinému nebyl nikdy moc veden. Moc kamarádů nemá. Již od mala je vychováván primárně matkou a babičkou. Otec z důvodu častých konfliktů v domácnosti netrávil čas doma a pobýval u svých rodičů, než se odstěhoval 200 Km od bydliště matky. Již od útlého věku se synovi moc nevěnoval a ani se nezajímal o to, jak vyrůstá a jaké jsou jeho životní příkoří z důvodu nižší mentální úrovně. **Tím, jak byl chlapec vychováván primárně matkou a jeho babičkou, neměl moc příležitostí k tomu, aby si osvojil mužský, a hlavně otcovský vzor chování. Vzhledem k porozvodové krizi, a tím, jak se otec odstěhoval daleko od syna, byl syn svěřen do péče matky. Z toho důvodu byl synovi odepřen otec již úplně.** Vzhledem k častým konfliktům v domácnosti měla a stále matka má pocit, že musí syna chránit před vším, co by mu mohlo ublížit. K tomu směřuje i to, že chlapec nemá žádné zájmové kroužky a jiné aktivity, které by mohl navštěvovat. Postupem věku chlapce se ale situace mění. **Otec navázal se synem opět kontakt, dojíždí na termíny dané soudem, a snaží se najít**

společné aktivity. Matka s otcem mají veliký problém v komunikaci. Matka je schopná značně otce ignorovat, a otec je poměrně výbušné povahy ve směru k matce. Tudíž najít kompromis o debatě ohledně syna je nulový.

Problematika absence otce ve výchově a vůbec v životě syna a neustálé ochranné péče matky s neustálou nevraživostí a problematickou komunikací rodičů se chlapec dostává do situací, kdy si do určité míry naučil to, že pokud je s matkou, může si v rámci možností dělat co chce, ale protože ho matka chce tímto nástrojem ovlivnit k tomu, že otec je neschopný poskytnout vše co potřebuje bude lepší, když budou spojenci proti otci. Když je chlapec u otce, který se snaží mu předat to, co během dospívání nemohl, hned je něco ze strany syna, ale i matky špatně.

Důsledek chování a jednání rodičů je takový, že chlapec se dostává do velké opozice proti otci. Přejímá chování a názory matky, která jej vštěpuje již od nízkého věku, vzhledem k jeho rozumové úrovni dochází k tomu, že si syn umí velmi dobře vybírat co od koho chce a skoro by se dalo jeho chování označit jako vyděračské. **Ve vypjatých situacích umí velmi dobře lhát ve svůj prospěch a nemá žádné hranice chování.**

Doporučený postup práce s rodinou

Pracovat s takovouto rodinou obnáší práci jak s rodinou jako společnou skupinou, tak i s jednotlivci. Je nutné být obeznámen co se vůbec v té rodině děje (analýza rodiny), jaké všechny negativní situace na rodinu dopadají a jak na ní jako rodina reagují. Tak i s každým členem v rodině je nutné situaci analyzovat a zjistit, jak na ono samotného člena negativní situace dopadají a jak se k ní sám vyjadřuje.

Je nutné rodiče obeznámit v rámci odborného poradenství, jaké možné dopady to bude mít na jejich syna. Co z toho vše, se může u syna objevit, buď jako obranný mechanismus v jednání, nebo začátek určité patologie v chování.

Rodiče by bylo dobré seznámit s celou problematikou v rodině, aby oba byly konfrontovány s jejich realitou. Podle jejich reakce a hodnocení jejich života by měli být rodiče nasměrováni do rodinné poradny, popřípadě na mediaci, kde by si společně nastavili pravidla, podle kterých by do budoucna mohli spolu, alespoň komunikovat vůči jejich synovi.

Ohledně syna, by bylo dobré zjistit od něho samotného, jak se k celé věci v rodině staví, jak se v tom celém cítí a pokud možno, aby se vyjádřil i k samotným rodičům. Je důležité podchytit jeho uvažování a směřování k určité deformaci v jednání již v prvopočátku (primární prevence). Pokud by se již prokázaly výchovné nedostatky a problémy (lhaní,

stoupající agresivity, či nadměrná pasivita a další.) Je nutné dát rodičům za úkol, aby vyhledali odbornou pomoc v SVP (středisku výchovné péče).

V případě, že by i nadále problémy důsledně a aktivně neřešila, bylo by nutné, aby byl dán dohled na výchovu a rodina by byla častěji monitorována. Rodině se nastaví IPOD (Individuální plán ochrany dětí), se kterým jsou rodiče obeznámeni a následně ho podepíší. Tím potvrzují to, že musí na daných úkolech svědomitě pracovat.

Diskuse a interpretace výsledků

Kazuistika č. 1. - Ovlivňování syna vůči otcevi.

Na základě zpracované kazuistiky je ilustrována nejčastější problematika při rozvodu rodičů a vlivu na výchovu dítěte ze strany jednoho rodičů. Je mnoho metod sociálních práce, které můžeme využít při práci s rodinou. Kazuistika popisuje typické jednání ze strany matky, která ovlivňuje vztah syna vůči otci, který nezvládl výchovu svého dítěte. Poté projevil zájem, o který matka ochránitelka syna nemá zájem. Cítí se být celou situací zhrzená ze strany nezájmu otce se v minulosti zapojit do výchovy. Otec si soudně vymohl styk s dítětem a ve vyhrazeném čase navštěvuje syna, který z celé konfliktní situace rodičů těží ve vlastní prospěch (lhaní, stoupající agresivity, či nadměrná pasivita a další projevy). V souvislosti z touto popsanou kazuistikou a z hlediska mé praxe, bych navrhnul rodině metodu sociální práce: Kruhová podpora – sociální pracovník na straně dítěte (klienta). Tato metoda byla rozvinuta především pro rodinu a dítě zdravotně handicapované, ale lze ji aplikovat i v jiných případech v práci s rodinou. Jiří Jankovský říká, že: *Specifičnost role sociálního pracovníka je dána především jeho centrálním postavením vůči všem ostatním odborným pracovníkům angažovaným v péči o dítě (klienta), ale svým způsobem také vůči rodičům, resp. vlastním klientům. Neznamená to však jeho nadřazenost, pozice sociálního pracovníka spočívá zejména v tom, že je odborníkem, který stojí na straně klienta (tedy je jakýmsi „ombudsmanem“ klientů). Rodiče si totiž prokazatelným způsobem přejí mít uvnitř multidisciplinárního týmu kompetentního prostředníka, který je schopen informovaným způsobem hájit zájmy dítěte a rodiny ve všech odborných záležitostech* (Jankovský, 2015, s. 11-12).

Očekávám tyto výsledky v práci s rodinou

Primárním výsledkem práce s rodinou, popsanou v kazuistice č. 1 by mělo být celkové zklidnění rodinného klima, zázemí, férová komunikace, oslovování a vzájemného alespoň částečného respektu. Nastavit si určitá pravidla, podle kterých budou schopni komunikovat,

a to jak mezi rodiči (nikoliv jako životní partneři, ale spíše jako rodiče jejich dítěte). Tak právě v komunikaci mezi rodičem a dítětem. Nadále naučit se společně jednat o svém dítěti, o tom, co je pro něj potřeba udělat, co by samo dítě mělo dělat. Otevřenost ve všech aspektech výchovy. Znovu přijmout ze strany matky, že tu je otec, který má také svoji výchovnou roli, a to jako otec jejich dítěte. Naopak i u syna by měl proběhnout jiný postoj vnímání svého otce a jeho chování a jednání. Poznat i mužskou roli v jeho životě. V případě, že by se otec dostal do kontaktu (styku/péče) se svým synem, měli by se rodiče naučit jednat o čase, kdy a kde budou spolu trávit čas. Domnívám se, že to dá rodině určitou záruku toho, že na čem se domluví, to platí. Nedochozí tam k jakémukoliv vymyšlení, proč to nejde apod.

V rámci multidisciplinárního týmu v práci s rodinou bych přizval tyto odborníky - pedopsychologa, rodinného terapeuta, speciálního pedagoga.

Zdůvodnění této metody je, že role multidisciplinárního týmu, který tyto služby poskytuje, je založena již na jeho samotné multidisciplinaritě, která předpokládá spolupráci různých profesí v procesu podpory rodiny. Z perspektivy členů těchto týmů je spolupráce pracovníků různých profesí v péči o klienty zásadní. Výhody spočívají převážně ve vzájemném profesním obohacení vzhledem k jejich různým odborným založením.

Metodu v práci s rodinou podporují i sociální pracovníci, kteří byli osloveni v rámci průzkumu, který proběhl na jaře roku 2012 formou dotazníkového šetření na všech.

OSPOD na úrovni obcí s rozšířenou působností. Předmětem šetření bylo využívání výchovných opatření při práci do šetření se zapojilo 194 z 205 oslovených obcí s rozšířenou působností a 22 pražských městských částí (tzn. 85% návratnost rozeslaných dotazníků. Důvodem, výzkumu bylo zmapovat využívání výchovných opatření, ale také zároveň navrhnout systémové změny v rámci sociální práce.

Z výpovědi respondentů vyplynulo, že by měli využívat moderní metody sociální práce. Barvíková a Šťastná říkají, že: *Snahou pracovníků OSPOD by mělo být těmto opatřením předcházet intenzivní práci s rodinou (s využitím moderních metod sociální práce) a ve spolupráci s odbornými službami, se shodují v tom, že časté využívání těchto opatření komise atp.). Má-li se koncepce činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí změnit a mít především preventivní charakter, není snad ani vhodné častěji výchovná opatření využívat* (Barvíková, Šťastná, 2014, s. 43).

6.2 Kazuistika č. 2

Drogy a násilí v rodině.

Matka a otec mají 3 syny. **Matka v dětství se svými dvěma bratry, vyrůstala v dětském domově z důvodu nedostatečné péče jejich rodičů. Otec matky a jejich dvou sourozenců zadlužil celou rodinu. Když se matka s bratry vrátila zpět domů, tak jeden z bratrů sešel na dráhu kriminality, matka již od zletilosti vedla promiskuitní vztahy a druhý bratr se oběsil, a to cca ve 20 letech.**

Když se matce narodil první syn, a to jí bylo 18 let. Z nahodilého vztahu měla dítě bez uvedení otce, které vychovávala za pomoci své matky, babičky nezletilého. **Když bylo jejímu prvnímu synovi 3 roky vědomě ho popálila o olejový radiátor. Soud jí vyměřil 4 roky výkonu trestu odnětí svobody. Během výkonu trestu matky, byl nezletilý svěřený do péče babičky ze strany matky. V její péči zůstal i po propuštění matky, jelikož o něj matka neměla zájem. Po propuštění navázala vztah s dalším mužem, s nímž porodila po cca odstupem jednoho roku další 3 chlapce. Tento muž byl alkoholik a uživatel lehkých drog a čichal toluen. U všech 4 chlapců byla již v raném věku odhalena neurologicko-psychiatrická zátěž umocněná výraznou citovou deprivací. Už znalecký posudek matky v rámci trestního řízení za ublížení na zdraví nejstaršího syna konstatoval, že jde o osobu citově plochou s povrchním proječováním emocí, bez schopnosti mateřského vztahu.**

S otcem 3 syna žila ve společné domácnosti se svojí matkou v městském domku, na kterém byla exekuce za neplacení energií a dalších poplatků. Faktická péče o další 3 syny zůstávala převážně opět na babičce, protože osobnost matky a otce nebyla kompetentní k výchově dětí. **Všechny děti vyrůstali na ulici, byly zanedbávány a nedocházely do školky a spolupráce matky a lékařů byla nulová. Výchova matky vypadala tak, že svým dětem ve věku cca 3 až 5 let běžně oslovovala “ty čuráků, hajzle, zmrde apod.” Po slovním ataku ze strany matky docházelo i k bití, a to k velmi častému. Kvůli těmto nedostatkům, bylo nutné, aby veškeré tyto informace dostal OSPOD. Poté, co bylo úřadem zjištěno, že péče je hrubě nedostačující a výchova je ohrožující, bylo nutné, aby se děti dostali mimo rodinu. První kroky vedli do FOD Klokánek. Tam se plně ukázala psychiatrická problematika bratrů a celkové vývojové zanedbání. Od neschopnosti mluvit, přes všeobecné základní znalosti odpovídající věku, až po fyzické ataky k dalším dětem, pedagogickým pracovníkům až k inventáři. Děti demolovaly celé zázemí FOD Klokánek. Následovalo několikátýdenní vyšetření bratrů v PL Dobřany, které prokázalo disociální poruchy chování plus neurologickou zátěž.**

Po roce a půl, kdy byli chlapci umístění jak ve FOD Klokánek, tak v PL Dobřany, se dostali do DD.

Během umístění synů v Klokánku, tak matka propadla alkoholu a otec zmizel pryč. Rodiče nejevili faktický zájem o své děti.

Děti se v dnešní době projevují jako problematické osobnosti, jsou neustále v péči pedo-psychiatrů. Mají časté ataky agresivity, jsou citově ploší a objevují se známky sociopatie. Agrese berou jako formu domáhání se věcí, neumí navazovat vztahy s vrstevníky.

Doporučený postup práce s rodinou

Vzhledem k výše uvedené kazuistice je práce s rodinou poměrně limitující ve smyslu práce v přirozeném prostředí.

Tak již po obeznámení se s kriminálními počiny matky, by byly děti předány i nadále v ústavní péči dětského domova, nebo by se svěřily do péče třetí osoby, což by byla pravděpodobně babička ze strany matky, protože po mapování členů rodiny, by se stejně zjistilo, že nejbližší člen rodiny je babička. V případě, že by byly děti svěřeny do péče babičky, bylo by důležité, stanovit nad rodinou dohled nad výchovou. Tam by bylo klíčové nastavení IPODu (Individuální plán ochrany dítěte) a vymezení jasných pravidel v nastavení kontaktu s rodinou, tak určení, do jaké ambulantní péče budou děti docházet. Nikdo jiný v okruhu nebyl. Vzhledem k počtu sourozenců a nedostačujícímu zdravotnímu a popřípadě psychickému stavu babičky by bylo lepší děti předat do pěstounské péče, popřípadě je umístit do ústavní péče.

Diskuse a interpretace výsledků

Kazuistika č. 2. – Drogová a kriminální činnost v rodině

Očekávám tyto výsledky v práci s rodinou

V této kazuistice je spíše popsáno, jak tragický osud může děti potkat. V práci s takovým to případem je velmi dramatický, rychlý a musí být přesně načasován. Z důvodu matky minulosti, čím vším si sama prošla, je nejméně pravděpodobné, že by se jí děti svěřili zpět do výhradní péče matky. V tuto chvíli přichází dvě možnosti řešení, zajistit nutnou péči dětem a komu, nebo kam budou děti svěřeny do péče. Jedna možnost je svěření do péče babičky, s nutným nařízením dohledem nad výchovou, druhá možnost je pěstounská péče na přechodnou dobu, s tím, že by se dále čekalo na dlouhodobou pěstounskou péči, či ústavní výchova. V případě, že by se dětí ujala pěstounská rodina, práce, tak pokud by se jejich

chování a psychický stav nezhoršoval, mohlo by se s dětmi docházet v rámci ambulantní péče do střediska výchovné péče a pedopsychiatrii. Ale v případě, že by se vše obrátilo k horšímu a děti by začaly mít problémové chování ve škole, doma (u babičky, pěstounské rodiny atp.) a ambulantní péče by jim nedostačovala, muselo by se začít přemýšlet nad umístěním dětí do ústavní péče. Děti, by měli odborníky v psychologii, etopedii, psychiatrii na jednom místě. Zamezilo by se i tomu, že by ambulantní péče o děti byla nedostačující, až nulová. Umístěním do ústavní péče by se všem těmto nedostatkům předešlo. V případě, že by prognóza byla pozitivní, a děti by se stabilizovaly, mohli bychom opět začít na práci, že by se děti mohli dostat do pěstounské péče.

I u této kazuistiky je nutné se zaměřit z výše uvedeného textu, že se rodina, resp. děti měly dostat pomoc ze strany multidisciplinárního týmu jak v ambulantní péči, tak pokud by se zde nepovedlo děti nechat u rodinného příslušníka, nebo v pěstounské péči, tak i v ústavní péči. Do týmu by bylo nutné přizvat tyto odborníky – odborníky z adiktologického centra, pedopsychiatra, pedopsychologa, pediatra, etopeda a další sociální pracovníky z ústavního zařízení.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí pracuje s dětmi, kterým rodiče zemřeli, neplní si své povinnosti, které plnou z rodičovské odpovědnosti, v nedostatečné míře nevykonávají, nebo zneužívají svá práva plynoucí z rodičovských kompetencí a odpovědností. Dále tam jsou děti, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, která je odpovědná za výchovu dítěte, v případě, že neplní povinnosti, které plynou ze svěřeni dítěte do jejich péče.

Dále to jsou rodiny, kde žijí zahálčivý, nebo nemravný způsob života a u dětí se projevuje zanedbávání školní docházky, nepracují, i když nemají zdroj obživy. Rodiny, které spáchali trestný čin, nebo jinak ohrožují zdravý vývoj dítěte a další (Zákon č. 359/1999 Sb., ©2010-2020).

V případě, že se jedná o dítě ohrožené v § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, musí sociální pracovník úřadu sestavit Individuální plán ochrany dítěte (dále jen IPOD). Ten musí pracovník vyhotovit do 15 dnů od zjištění (základní vyhodnocení), nejdéle pak však podrobné vyhodnocení a to do 30 dnů. Výše uvedené slouží jasně pro identifikaci dítěte, jeho potřeb a sanace rodiny. Dále což je nejdůležitější, jaká je míra ohrožení dítěte. Zjistit personální zajištění v rodině a také jaké mají silné a slabé stránky, jak v primární rodině, tak i širší. Primárně se jedná o osoby, které jsou odpovědné za výchovu dětí. U dítěte, které má OSPOD v péči, se vyhodnocuje jeho aktuální stav vždy 1x za 6 měsíců. Zda je ještě důvod pro to, aby bylo dítě a rodina vedena na úrovni OSPOD, či nikoliv. „Zaměření

a rozsah vyhodnocení je stanoveno v § 1 vyhlášky č. 473/2012 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o SPOD.“

Individuální plán ochrany dítěte primárně slouží zejména k jasnému vymezení příčin ohrožení dítěte, k jasným opatřením na jeho ochranu, pomoc rodině ohroženého dítěte a k definování opatření a sanaci a podpory funkce rodiny.

Povinnost zpracovat plán ochrany dítěte je základní provedení vyhodnocení, ve kterém jsou stanovené jednotlivé kroky a cíle právě k ochraně dítěte. Zjištění nedostatečných potřeb při ochraně dítěte se evidují a pracuje se na jejich odstranění. Kvalita IPODu vychází právě z kvalitního šetření, zjišťování a nastavení spolupráce s rodinou, popřípadě během případových konferencí i s dalšími zainteresovanými osobami z dalších organizací. *Obsah individuálního plánu ochrany dítěte je stanoven v § 2 vyhlášky č. 473/2012 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o SPOD (OSPOD -Středočeský Kraj, ©2020).*

6.3 Kazuistika č. 3

Hyperprotektivní výchova dcer z pragmatických motivů pro její zisk.

Matka s otcem měli 2 dcery. Otec se s matkou rozvedl pro opakovanou nevěru, kterou se netajila a mezi všemi tím byla proslavena. **Po rozvodu si matka vodila domů různé “strejdy“ pro dcery, a i před nimi se nebála praktikovat sex.** Matka pracovala jako obsluha čerpacích stanic a pohostinství. Když dívky dosáhly druhého stupně ZŠ, docházely do jejího aktuálního zaměstnání. **To se projevilo narůstající absencí školní docházky, která dosahovala během jednoho roku až stovek hodin u každé z nich. Pokud dívky do školy přišly, byly nepřipravené a jevily známky sociálního a hygienického zanedbání.** Na jednání do školy se matka neobtěžovala dostavovat. **Komunikace se školou nebyla žádná. Matka se s dcerami velmi často stěhovala v rámci okresu.** I z důvodu častého přemísťování si matka musela častokrát měnit pracovní místa, a to i školy pro své dcery. Matčina zaměstnání byly vždy benzinové pumpy. Během matčinych služeb v práci, **dívky využívaly její nepřítomnosti v domácnosti a nedocházely do ZŠ.** Postupem času a věku dcery zjistily, čím si matka přivydělává během nočních směn na čerpací stanici. Matka získávala navíc finanční prostředky tím, že nabízela sexuální služby pro řidiče kamionu. **Postupem času a věku dcer matka zjistila, že může jejich schopnosti vzhledu využít ve svém podnikání sexuálních služeb. Nabídla jim, krytí záškoláctví za to, že se s ní budou podílet na jejích službách.** Vztah dcer k matce se mnohem více upevnil, neboť měly společné tajemství, které si chránily před

veřejností a úřady. Během několika měsíců, se tato skutečnost dostala na oddělení OSPOD, kdy začalo prověřování i ze strany Police, kvůli možnému ohrožování mravné výchovy. Dívky při šetření policií matku 100 procentně kryly a odmítly vůči matce vypovídat. **Obě dcery skončily v ústavní výchově až do ukončení povinné školní docházky** a hned poté, se k matce vrátily. **Starší z dcer (16 let) do roka otěhotněla, neví se s kým. Mladší z dcer se odstěhovala do Prahy a propadla drogám jako prostitutka.**

Doporučený postup práce s rodinou

První kroky v sanaci rodiny, by bylo zahájení jednání ve škole. Nejlépe případovou konferencí, při které by se ujednaly kroky školy. Ta by při jakémkoliv zjištění, že se jedná o skryté záškoláctví (skryté záškoláctví podpořeno rodičem), musela oznámit OSPODu a PČR. Následně by se zjišťovalo, proč matka dcerám absenci dovolila a vůbec, za jakým prospěchem své dcery využívala. Následně by se nastavila povinná docházka do ambulantní péče v SVP. V okamžiku, kdyby se zjistilo, že matka dcery využívá ke svému prospěchu v sex byznysu, by bylo jednání drastičtější. V rámci matky, by vše probíhalo primárně ze strany PČR. Co se týče dcer, museli by být odejmuty matce a předány jiným rodinným příslušníkům do péče. V případě, že by to nebylo možné a vyskytla by se u dcer nějaká forma patologie, bylo by nutné je umístit do ústavní péče, která by jim zajistila veškerou péči a neutrální, stabilní zázemí.

V rámci případových konferencí, by byly přizváni tito odborníci – výchovný poradce ze ZŠ, třídní učitelé dcer, pedopsychologa, popřípadě pedopsychiatra a matku. V případě zjištění skutečností, že dcery figurovaly v prostituci, bylo by namíste spolupracovat i s pediatrem, popřípadě gynekologem.

Diskuse a interpretace výsledků

Kazuistika č. 3. – Kryté záškoláctví ze strany matky a následná prostituce

Očekávám tyto výsledky v práci s rodinou

Výsledkem práce s rodinou by mělo být zjištění veškerých informací, rodinu sanovat v co největší míře, a podpora i ze stran odborníků, v rámci případových konferencí. Touto spoluprací by mělo být alespoň snížení absence ve škole, v nejlepším případě zamezit skrytému záškoláctví z matčiny strany. Dále vysvětlit rodině, že tímto způsobem úteků a neřešení jejich situace nemá do budoucna žádný pozitivní efekt. Tím předejít z našeho pohledu nadměrnému a zbytečnému stěhování rodiny, úteků před řešením jejich velmi nepříznivé situace, z důvodu obav že se celou věcí začnou zabývat orgány OSPOD a PČR

a jaké následků, které matka spáchala nejenom na svých dětech, ale také na celém stavu rodiny. V případě prokázání dětské prostituce, ve kterých se vzájemně matka s dcerami kryly, by byl výsledek okamžitě jiný. Matka by byla stíhána PČR a dcery by museli být dány do ústavní péče, nebo k dalšímu členovy rodiny. Otec bohužel již dcery de facto nezná.

Případová konference je odborná diskuse zainteresovaných subjektů nad konkrétním případem ohroženého dítěte nebo jeho rodiny; účelem je rychlé a úplné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny s cílem nalézt optimální řešení. Nejedná se o nový pojem ani institut. Případová konference v různých formách tvoří základ případové sociální práce. Případové konference jsou realizovány na mnoha úrovních s různými označeními (Kepková, 2010).

Případová konference, je nástroj multidisciplinárního týmu, kdy zodpovědnost za proces je rozčleněna do více institucí, organizací. Četnost jednání je určena podle toho, kolik je nutného nastavit/řešit. Může se jednat o jednu případovou konferenci, kde rodičům, pečujícím osobám jasně a stručně vysvětlí daná situace, vyjádří se k tomu i další zainteresovaní odborníci a rodič(e)/pečující, si danou vážnost situace uvědomí a v budoucnu, se to již opakovat nemusí. Pokud ano, už i třeba vědí, za kým se obrátit, aby jim poradil, pomohl (Kepková, 2010).

V situacích, kde to je ta problematika multifaktorová, problémová výchova, poruchy chování u dětí, ale i dospělých, nízký příjem v domácnosti z důvodu patologického jednání (drogová problematika, gamblerství, manželské/parnterské neshody s dopadem na fyzické/psychické útoky) dluhová problematika, matky samoživitelky apod. Tak v tomto případě je nutné nastavit cíle spolupráce, aby se činnosti institucí, organizací nezdvjovali. Za další je nutné si stanovit četnost následujících jednání, z důvodu ověřování postupů a nastavování dalších kroků, které jsou nutné pro stabilizování situace. Případové konference jsou nástroj efektivity, zamezení nesprávně zvolených postupů a zapojení a podpora dotčených osob k vyřešení nepříznivé sociální situaci (Kepková, 2010).

Případové konference vedoucí pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě jiný moderátor (facilitátor). Úkoly a zadání musí být jasně definované pro všechny účastníky. Musí být jasně stanovené osoby, které mají zodpovědnost za odvedenou práci a splnění úkolů, na kterých se domluvíme. Na konci jsou sepsány výstupy, ve kterých je zaznamenáno, co se projednalo, jaké kroky spolupráce se nastavují do budoucna, data plnění a kdo je za danou činnost zodpovědnost. Hlavním hodnotitelem je pracovník orgánu sociálně právní ochrany dětí (Kepková, 2010).

6.4 Kazuistika č. 4

Autoritativní styl výchovy

Otec byl výrazný podnikatel a matka byla velmi submisivní a byla obětí skrytého domácího násilí. Otec vedl své syny k tvrdé a nekompromisní výchově. Vždy mělo být po jejich. **Autorita byla v rodině vynucována násilím, což si oba synové hluboce vštípili. Mnohdy se vynucovala autorita silou a hrubým jednáním.** Otec si svým vlivem (penězi a svou ochrankou) zajišťoval prosazení svého vlivu ve svém širokém okolí. **Chlapci praktikovali podobný způsob jednání sebeprosazování i ve školních a vrstevnických kolektivech. Ze škol, které oba chlapci navštěvovali, přicházelo stále více zpráv o jejich agresivním až afektivním jednání vůči spolužákům.** Otec při jednáních ve školách vše **bagatelizoval**, s tím, že se takto běžně řeší konflikty. V případech, kdy se nepodřídili svému otci, byli potrestáni i oni. **Příklad jednoho z nich byl takový, že otec zbil syna tak, že byla nutná hospitalizace. I přes otcovo jednání k němu chlapci vzhlíželi.**

Situace se vyhrotila tím, že oba chodili po zábavách a zastrašovali vrstevníky. **Jednou se situace vymkla kontrole a bratři napadli skupinku náhodných návštěvníků zábavy, došlo k ublížení na zdraví a vyhrožování veřejnému činiteli. Jeden z bratrů byl odsouzen v trestním řízení soudem pro mladistvé k podmíněnému trestu a dohledu probačního úředníka a druhý skončil v ústavní výchově do dokončení povinné školní docházky.**

Starší syn začal pracovat v otcově ochrance a mladší šel na SŠ pro bezpečnostní služby.

Doporučený postup práce s rodinou

V této rodině je důležité, aby od úplného začátku aktivně spolupracoval jak orgán sociálně-právní ochrany dětí, škola, tak SVP, a to hlavně z důvodu výchovných problémů spojených s agresivitou. K seznámení a vymezení dílčích kroků, je potřebné uskutečnit případovou konferenci. V multidisciplinárním týmu by byli svoláni etopedi, psychologové, zástupci školy, rodinný terapeut. V SVP se musí synové terapeuticky vézt k tomu, jak zvládat svou agresi a pochopit, že si násilím nelze vše vyřešit, natož tím odůvodňovat útoky na ostatní lidi. Rodičům poskytnout odborné poradenství a vysvětlit jim, kam až tato rodinná situace a výchova jejich synů může vézt. V případě, že by se matka vyjádřila, že doma probíhá domácí násilí, bylo by jí poskytnuto odborné poradenství, s tím, že by jí byl předán kontakt na odborné pracoviště pro oběti domácího násilí. Rodičům doporučit manželskou poradnu z důvodu jejich neharmonického života. A to již z důvodu toho,

že matka vědomě a ze strachu kryje svého manžela, že doma probíhají útoky nejenom na ní, ale že jsou i svědci, kterými jsou jejich děti.

Diskuse a interpretace výsledků

Kazuistika č. 4. – Problematická výchova vyústěná do agresivního chování synů

Očekávám tyto výsledky v práci s rodinou

Synové by si měli uvědomit, že agresí, fyzickými útoky nemůžou opravdu řešit sebemenší konflikt, neúspěch a další životní překážky. Je to o nich samotných, a ne o tom, že by někdo vědomě se jim snažil ublížit. Otec by si měl uvědomit, že tímto způsobem jednání vůči své rodině by je mohl zničit, ztratit. Matka by se měla naučit o svých problémech mluvit, říkat ne, když se jí něco nelíbí. Celé rodinné zázemí zklidnit a zamezit tomu, že by do budoucna mohli mít synové velké problémy se zákonem.

Čermák (1998) ve své knize uvádí, že Patterson (1982) s jeho kolegy dokázali přijít na to, že u agrese může fungovat jejich vyvinutý model tréningu zvládnání agrese. Při tomto tréningu dochází a zachycuje vztahy praktik, které se odehrávají v rodinném procesu výchovy. Při tréningu dochází v úvodu k nevhodné výchově, kdy při ní rodiče nereagují, nebo povolují projevy deviantního chování u svého dítěte. V určitých situacích rodiče mohou reagovat na sociálně nežádoucí chování u svého dítěte možnými výhružkami, na které ale dítě nemusí vůbec reagovat a tresty, kterými rodiče dětem vyhrožovali, nenastane. V druhém případě, mohou nastat tak vyhocené situace, že dítě bude jednat značně agresivně. Ve výše uvedených případech se může stát, že rodiče spolu nedrží, a trestají své děti za jejich nevhodné chování neadekvátně a bez vysvětlení proč je potrestali. U rodičů, kteří nejsou panterři ve výchově a nechávají „volnou ruku“ nad svými dětmi, tak jim vytváří podmínky k tomu, aby svou agresí přetavily a naučily se ji používat jako donucovací prostředek k dosažení svých cílů. Pod donucovacími prostředky si můžeme představit nejenom fyzické násilí, ale také svou energii přenesou do citového vydírání ignorování všech osob ve svém životě atd. (Patterson (1982) cit. In (Čermák 1998) Patterson, G.R., Reid, J.B., Dishion, T.J. (1982) Antisocial boys. Eugen: Oregon Social Learning Center).

6.5 Kazuistika č. 5

Otcova absence v životě dítěte, aneb když chce rodič dohnat to, co už nelze.

Již před rozpadem manželství otec mnoho času doma netrávil. Spíše se věnoval práci a dalším aktivitám, ale jeho zájem o výchovu syna byl téměř nulový. Otec

se nezajímal o to, jak se synovi daří ve škole, ale i v jeho zálibách. Kolikrát syn vyslovil přání, že chce s tátou trávit více času, že mu jednoduše chybí. **Matka se snažila sebe víc a otce přemlouvala, aby se jejich synovi věnoval, ale otec tomu nedával moc pozornosti.** A tak uplynuly 2 roky a situace se změnila. Během dvou let se rodiče rozvedli, úprava poměrů byla nastavena tak, že syn bude svěřen do péče matky a syn se s otcem bude stýkat jednou za 14 dní přes víkendy, které otec sám navrhnul. **Avšak ani během rozvodu a ani po rozvodu rodičů se otcovo chování nezměnilo. Otec bral a bere za samozřejmé, že když synovi něco řekne, přikáže, tak že to udělá a otcovo přání splní.** Opakem se stal pravdou. Syn k otci chodit nechtěl, vše, co mu otec přikázal, syn kontroval s tím, že mu nemá co nakazovat a situace mezi rodiči i jejich synem se začala stupňovat. **I přes rady odborníků a asistovaných styků se vztah mezi synem a otcem nezlepšoval.** Otcovi nedocházelo to, že ho syn nebere jako otce, někoho, kdo tu pro něj je a kdo mu může dát rady do života. **Syn ho bral a bere jako někoho, kdo mu pořád něco přikazuje a nevysvětluje, dalo by se říct, že syn vlastního otce nezná a ani ho znát nechce.**

Doporučený postup práce s rodinou

Tady je nutné s rodiči pracovat v rodinné terapii a přitom, aby syn docházel také k terapeutovi. Otec by měl být ten první, který by se pokusil znovu a lépe poznat se svým synem. Nastavit by se měla i terapie pouze pro syna a otce. V tomto procesu, by se rozklíčovaly jasné nepochopení v jejich vzájemném chování.

Diskuse a interpretace výsledků

Kazuistika č. 5. – Absence otce v životě a výchově syna

Očekávám tyto výsledky v práci s rodinou

Jürgen (2010) uvádí dvacet přání dítěte, na které by rodiče měli myslet při rozvodovém řízení, jelikož to není těžká situace pouze pro rodiče, ale především pro dítě, které je spojuje a je často využíváno jako zbraň proti druhému:

- *Nikdy nezapomeňte: jsem dítětem vás obou. Mám teď sice jen jednoho rodiče, u kterého převážně bydlím, a který se o mě většinu času stará. Ale druhého rodiče potřebuji úplně stejně* (Jürgen, 2010, s. 5).
- *Neptejte se mě, koho z vás mám raději. Mám vás oba stejně rád. Neočerňujte přede mnou toho druhého, protože mě to bolí* (Jürgen, 2010, s. 5).
- *Pomozte mi mít kontakt s tím rodičem, se kterým netrávím většinu času. Vytočte mi jeho telefonní číslo nebo mi předepište jeho adresu na obálku. Pomozte mi k Vánocům*

nebo k narozeninám pro něj vyrobit nebo koupit nějaký hezký dárek. Moje fotky nechte vždycky vyvolat dvakrát – jednou taky pro druhého rodiče (Jürgen, 2010, s. 5).

- *Mluvte spolu jako dospělí lidé. Ale mluvte spolu. Nepoužívejte mě jako poslíčka mezi vámi – a už vůbec ne se zprávami, které toho druhého zarmoutí nebo rozčílí (Jürgen, 2010, s. 5).*
- *Nebud'te smutní, když odcházím k druhému rodiči. A rodič, od kterého odcházím, ať si také nemyslí, že se v příštích dnech budu mít špatně. Nejraději bych byl pořád s vámi oběma. Ale nemůžu se roztrhnout na dva kusy – jenom proto, že jste vy naši rodinu roztrhli (Jürgen, 2010, s. 5).*
- *Nikdy neplánujte nic na dobu, kdy mám být s druhým rodičem. Část mého času patří mojí mamince a mně, část mému tatínkovi a mně. Důsledně to dodržujte (Jürgen, 2010, s. 5).*
- *Nebud'te zklamání nebo se nezlobte, když se vám nehlásím v době, kdy jsem s druhým rodičem. Mám teď dva domovy. A ty musím dobře oddělovat – jinak bych se ve svém životě už ale vůbec nevyznal (Jürgen, 2010, s. 5).*
- *Nepředávejte si mě u dveří druhého rodiče jako balík. Pozvěte toho druhého na chvíli dál a promluvte si o tom, jak byste mohli můj těžký život nějak zlepšit. Vždycky, když si mě předáváte nebo přebíráte, jsou to pro mě kratičké chvílky, kdy vás mám oba. Neničte mi je tím, že se obtěžujete nebo hádáte (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Když se nemůžete ani vidět, předávejte si mě ve školce nebo u přátel (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Nehádejte se přede mnou. Bud'te ke mně alespoň tak zdvořilí, jako jste k ostatním lidem, a jak to také ode mě vyžadujete (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Nevyprávějte mi věci, kterým ještě nemohu rozumět. Mluvte o tom s jinými dospělými, ale ne se mnou (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Dovolte mi přivést si svoje kamarády k vám oběma. Chci, aby poznali moji maminku a mého tatínka a aby viděli, jak jsou oba skvělí (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Dohodněte se férově o penězích. Nechci, aby jeden z vás měl moc peněz a ten druhý jen málo. Ať se vám oběma daří tak dobře, abych se u vás obou mohl cítit stejnou mírou v pohodě (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Nesoutězte o to, kdo mě víc rozmazlí. Tolik čokolády bych totiž nikdy nemohl sníst, jak moc vás mám oba rád (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Řekněte mi na rovinu, když někdy nevystačíte s penězi. Pro mě je stejně mnohem důležitější čas než peníze. Ze skvělé společné hry se raduji mnohem víc než z nějaké nové hračky (Jürgen, 2010, s. 6).*

- *Nemusíme mít pořád nějaké akce. Nemusí být pořád něco nového a skvělého, když spolu něco podnikáme. Nejhezčí je pro mě, když jsme prostě veselí a v pohodě, hrajeme si a máme i trochu klidu (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Nechte v mém životě co nejvíc věcí tak, jak bývaly před vaším rozchodem. Začíná to u mého pokojíčku a končí u úplných maličností, které jsem dělával úplně sám s tatínkem nebo s maminkou (Jürgen, 2010, s. 6).*
- *Bud'te hodní na babičku a dědečka z druhé strany, i když při rozvodu stáli víc u svého dítěte. Taky byste při mně stáli, kdyby se mi vedlo špatně. Nechci ztratit ještě své prarodiče (Jürgen, 2010, s. 7).*
- *Bud'te féroví k novému partnerovi, kterého si ten druhý našel nebo najde. S tímto člověkem musím také vycházet. A to je pro mě snadnější, když nebudete navzájem žárlivě slídit. Stejně by bylo pro mě lepší, kdybyste si oba brzy našli někoho, koho byste měli rádi. Nebyli byste na sebe už tak zlí (Jürgen, 2010, s. 7).*
- *Bud'te optimističtí. Svoje manželství jste nezvládli – ale zkuste alespoň dobře zvládat ten čas poté. Projděte si tyto moje prosby, které vám piši. Třeba si o nich promluvíte. Ale nehádejte se. Nepoužívejte tyto moje prosby k vyčítání druhému, jak byl ke mně špatný. Když to uděláte, tak jste vůbec nepochopili, jak na tom teď jsem a co potřebuji, abych se cítil lépe (Jürgen, 2010, s. 7).*

Nováková, Poláková a Churavá uvádějí ve svém manuálu etablování interdisciplinární spolupráce, že cohemská praxe je určena pro řešení opatrovnických soudních řízení, které se týkají hlavně při úpravě poměrů. Tzn. komu bude dítě svěřeno, kdy bude v péči druhého rodiče a jaká bude výše výživného. Tato praxe vznikla v Německu, a to na zcela spontánně. Při jedné konferenci, která byla ve složení soudu, orgánu sociálně právní ochrany, soudních znalců a advokátů. Během tohoto setkání se shodli, že by rádi pozměnili praxi a zkvalitnili přístup k celé problematice. Hlavním bodem bylo rozdělení rodiny, ale i přesto ponechat péči na společném podkladu rodiny, a to i za cenu že bude rodina rozdělena. Jedná se o postupy, ve které jsou jasně dané role a povinnosti a závazky, ze kterých plynou podstaty všech výše uvedených zainteresovaných profesionálů. Bylo nutné, aby každý odborník ve správný čas zasáhl v rozvodovém jednání, a tím zmírnil dopady krize, ve které se rodina ocitla. Rodiče se více vztahují. Cohemská praxe vychází primárně z principu empowermetnu (zmocnění v přístupu řešení nevhodné sociální situace). S tím úzce spolupracuje odpovědnost rodičů za život celé rodiny i po rozpadu a ruku v ruce přístupem k jejich dítěti. Spolupráce všech odborníků v multidisciplinárním týmu spočívá

v rovnosti, společnému cíli v práci s rodinou. Veškeré kroky musí být vědomě koordinované, aktivní, pravidelné. Komunikace musí být vybrána dle závažnosti situace a k respektu dítěte, které se v celém procesu pohybuje a přímo se ho vše dotýká. Do spolupráce s rodinou v multidisciplinárním týmu figuruje, orgán sociálně právní ochrany dětí, soudy, advokáti, poskytovatelé sociálních služeb, mediátoři, soudní znalci, úřady probační a mediační služby.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

V současné době s rodinami spolupracuje nejen OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) jako ten hlavní nástroj, který aktivně vyhledává a řeší případy týraných a zanedbávaných dětí. Ale jsou tu i další neziskové organizace, které se snaží díky **sanaci** rodiny všem těmto rizikám předejít, a to tím, že se snaží rodinu aktivizovat a posilovat kompetence rodin k řešení v jejich velmi často těžkých životních situacích.

V případech, kdy i přes veškerou pomoc a podporu jednotlivých odborníků rodina i nadále propadá síti sociální práce, je na místě svolat multidisciplinární tým, který díky případové konferenci může rodině efektivněji pomoci. V těchto případech je hlavním organizátorem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Je to z důvodu, že právě tato instituce by měla mít nejvíce informací o tom, kdo všechno s rodinou pracuje. Tím mám namysli i školská zařízení, lékaře, vedoucí různých volnočasových kroužků apod.

Dle vlastní zkušenosti z praxe na oddělení orgánu sociálně-právní ochrany dětí mohu potvrdit, že včasné zasáhnutí a svolání případové konference může mnohdy rodinám pomůže rychleji uvědomit vážnost jejich negativní situace a následně účastníkům vysvětlit, kam až situace může vyústit a co všechno to může mít za následky.

Během případové konference se dá zjistit, že rodina využívá dvě totožné sociální služby. Pokud v tomto procesu chybí koordinátor při poskytování sociálních služeb, může se stát, že cílená práce je rodině poskytována dvojitě, tzn. že může nastat situace, kdy sociální pracovníci z obou totožných služeb, pracují na stejných cílech, které se vymezují v rámci individuálního plánu a nenastává progres v posouvání rodiny ve zlepšení jejich sociální nepříznivé situaci. Mohu uvést na tomto příkladu: rodina využívá sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, a to z důvodu výchovných problémů. Zakázka rodičů je taková, že se dítě chová velmi nevhodně, utíká z domu, neplní si své povinnosti vůči škole a s rodiči je v častém konfliktu. Zakázka u obou služeb, která je s rodinou sepsaná, se týká práce „pouze“ s dítětem. Ve chvíli, kdy se tuto informaci dozví koordinátor (pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí) má možnost během případové konference analyzovat problematiku dítěte více do hloubky. Ve spolupráci s dalšími odborníky z multidisciplinárního týmu a rodiny, se může zjistit, že by se neměla péče zaměřit jen a „pouze“ na dítě, ale na celou rodinu a práci s každým členem v rodině. Zjistit dynamiku rodiny, výchovné styly, jak trestají/odměňují, nebo podporují své dítě. Je za potřebí rozdělit klíčovými pracovníkům jasné a srozumitelné úkoly, které dopomůžou rodinu podporovat, a aktivizovat ve zlepšení jejich nelehké sociální situaci. Těmi jasně danými úkoly zamezíme setrvačnosti a duplicitě práce zaměřené pouze na jednu jedinou

věc, přičemž rozšíříme možnosti podpory v místech, kde je to nezbytné a pro rodinu ohrožující.

Ve spolupráci s dalšími odborníky, kteří pracují s rodinou, se může vytvořit preventivní program spolupráce. Ta by dle mého měla být založena na podkladě racionální a empatické komunikaci mezi všemi zúčastněnými. Komunikovat s rodinou tak, aby jí bylo vše srozuměné a chápala vše, co jim sociální pracovníci chtějí předat. Mimo to patří k prevenci i samotní pracovníci. Ti, pokud budou na rodinu působit nadřazené, povýšeně a nepochopí mentalitu rodiny, a budou používat direktivní přístupy, tak málo kdy dojde k důvěře a následné lepší komunikaci a pomoci. Empatie a technika komunikace spolu s aktivním nasloucháním jsou klíčovými nástroji každého sociálního pracovníka. V případě, že tím není pracovník „vybaven“ a nechce se v komunikaci a naslouchání zlepšovat, nemusí na rodinu působit důvěryhodně, a můžou nastat komunikační bariéry, které v pomoci rodině zabraňují ve zlepšení jejich nelehkých životech.

8 ZÁVĚR

Má diplomová práce byla věnována nevhodným formám výchovy aneb následek sociální patologie do života. V teoretické části jsem se zabýval komplexní problematikou sociální patologie v rodině, rodinou jako primárním faktorem výchovy, formami výchovy, nejčastějšími formami násilí a sociální práci s ohroženou rodinou. V těchto kapitolách jsem se soustředil na možný vznik poruch chování v rodině a jejich možný dopad na zdravý vývoj dítěte.

V praktické části jsem vypracoval pět podrobných kazuistik rizikových rodin z Příbramska. Pracoval jsem s rodinami, ve kterých se projevovaly nevhodné formy výchovy, sociální patologie, alkoholismus, násilí, odebrání dětí z rodiny a ztráta jednoho rodiče, a to po dobu jednoho roku. U každé kazuistiky jsem vypracoval doporučený postup pro práci s rodinou. V té jsem se zabýval hlavně multidisciplinárním týmem a vhodnosti jeho použití při řešení nepříznivé sociální situace v konkrétní rodině. Sociální pracovník může být členem multidisciplinárního týmu, kdy zastává roli odborníka v rámci týmu a řeší problematiku spojenou s rodinou. Dále může sociální pracovník být case managerem multidisciplinárního týmu a řídí celý tým odborníků z pohledu návrhů řešení pro rodiny, tak aby bylo dosaženo společného cíle -vyřešit nepříznivou situaci dítěte a resocializace zpět do společnosti.

Tato diplomová práce může být zdrojem informací o nevhodných formách výchovy, které se mohou podepsat na vývoji dítěte a jeho života. Je určena pro odbornou i laickou veřejnost, kterým může být podkladem pro seznámení práce s rizikovou rodinou. Odborná veřejnost může díky zpracovaným kazuistikám a návrhů řešení práce s rodinami využít ve své praxi doporučené postupy dle jednotlivých rizikových chování v rodinách. Obecně lze říci, že uplatňování multidisciplinární spolupráce v rámci práce sociálního pracovníka je velmi důležitá a má prokazatelné výsledky v práci s rodinami. Na závěr bych chtěl také podotknout , že je také velmi důležitá prevence než řešit důsledky nefunkčních rodin v rámci sociální práce.

9 LITERATURA

1. BARVÍKOVÁ, J., ŠŤASTNÁ, A., 2014. *Využívání opatření k zachování nebo obnově rodinných vztahů mezi rodiči a dětmi*. Praha: VÚPSV. 65 s. ISBN 978-80-7416-212-1.
2. BEDNÁŘOVÁ, Z., et al., ©2009. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus. 92 s. ISBN 978-80-254-5422-0.
3. ČERMÁK, I., 1998. *Dětská agrese*. 1.vyd. Brno: Nakladatelství Olomoučany: Final tisk. 28 s. ISBN 80 – 7204 – 098 – 7.
4. Dětské krizové centrum., ©2020. *26 let Dětského krizového centra (1992 – 2018)* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.ditekrize.cz/statistiky/>
5. „Dětský úsvit“, ©2020. *Sociální práce s rodinou* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <http://detskyusvit.cz/socialni-prace-s-rodinou/>
6. FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
7. HECHTOVÁ, A., © 2019. *Supermani a supermanky mezi námi. Krycí jméno: sólo rodiče...* [online]. Šance dětem [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/supermani-a-supermanky-mezi-nami-kryci-jmeno-solo-rodice-178.html>
8. HUBÁČKOVÁ, I., 2018. *Formy a následky psychického týrání, zneužívání a zanedbávání* [online]. Národní informační centrum pro mládež [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <http://www.nicm.cz/formy-a-nasledky-psychickeho-tyrani-zneuzivani-a-zanedbavani>
9. JANKOVSKÝ, J., 2015. *Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu*. In: HOLUB, M., MATOUŠKOVÁ, I., VRABCOVÁ, D., et al. *Sešit sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sešit sociální práce. 55 s. ISBN 978-80-7421-088-4.
10. JÜRGEN, R., 2010. *Ty jsi moje dítě*. 1 vydání. Praha: MHMP. 77 s. ISBN 978-80-254-8250-6.
11. KAŇÁK, J., ©2020. *Oznamovací povinnost* [online]. Šance dětem [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rizikove-chovani-dospelého-k-díteti/oznamovací-povinnost.shtml>
12. KEPKOVÁ, M., 2010. *Metodické doporučení MPSV č. 2/2010 pro postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí při případové konferenci* [online]. Ministerstvo práce a

- sociálních věcí [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodika_pripadove_konference.pdf/810cb55b-7ce9-1964-d793-51c5a97bce7c
13. LABUSOVÁ, E., ©2020. *O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychologickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte* [online]. Šance dětem [cit. 2020-02-06]. Dostupné z: https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/o-nevhodnych-pristupech-v-rodicovske-vychove-psychickem-nasili-a-jeho-vlivu-na-vyvoj-ditete-48.html?fbclid=IwAR0q_yj_FWGwrwZ1OIZxq-u4A6cMQFaW2AQOcQojOzixpc1zBDI-CKR5fq4
 14. MATOUŠEK, O., 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
 15. MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A., et al., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál. 552 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
 16. MATOUŠEK, O., MATOUŠKOVÁ, A., 2011. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál. 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.
 17. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál. 214 s. ISBN 978-80-262-0522-7.
 18. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, ©2020a. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany* [online]. [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>
 19. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ, ©2020b. *Systém sociálně-právní ochrany dětí* [online]. Polička: Informační portál pro orgány sociálně-právní ochrany dětí [cit. 2020-04-23]. Dostupné z: <http://www.ospod.cz/informace/obecne/system-socialne-pravni-ochrany-deti-v-cr/>
 20. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY, ©2017. *Chci se rozvést* [online]. [cit. 2020-4-23]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/chci-se-rozvest>
 21. NĚMEČKOVÁ, M., et al., 2015. *Rodinné chování v České republice: první děti později a mimo manželství* [online]. Eurostat [cit. 2019-12-29]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Marriages_and_births_in_the_Czech_Republic/cs
 22. NOVÁKOVÁ M., POLÁKOVÁ P., CHURAVÁ P. *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce*. Cochem.cz [online]. [cit. 2020-04-22]. Dostupné

- z: <https://www.cochem.cz/wordpress/wp-content/uploads/MANUAL-final-cochem-orez.pdf>
23. PAVLOUSKOVÁ, D., ©2018. *Výsledky průzkumu: Třetina samoživitelek má příjmy nižší než 10 000 korun, ovoce a zeleninu kupuje pravidelně každá čtvrtá* [online]. Klub svobodných matek [cit. 2020-01-19]. Dostupné z: <https://klubsvobodnychmatek.cz/vysledky-pruzkumu-tretina-samozivitelek-ma-prijmy-nizsi-nez-10-000-korun-ovoce-a-zeleninu-kupuje-pravidelne-kazda-ctvrta/>
 24. PRESLOVÁ, I., ©2019. *Dopady alkoholismu rodičů na děti* [online]. Šance dětem [cit. 2020-03-01] Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/rodice-jsou-zavisli/dopady-alkoholismu-rodicu-na-deti.shtml>
 25. OSPOD - STŘEDOČESKÝ KRAJ, ©2020. *Základní informace o vyhodnocování situace dítěte a IPOD* [online]. Praha [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://www.kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/vyhodnoceni-ohrozeneho-ditete-a-tvorba-ipod>
 26. SKASKOVÁ, P., ©2019. *Situace před odebráním dítěte* [online]. Šance dětem [cit. 2020-03-01] Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/dite-mimo-vlastni-rodinu/situace-pred-odebranim-ditete.shtml>
 27. CHLAD, M., 2016. *Funkce rodiny* [online]. UJAK: sociologie výchovy [cit. 2020-01-19]. Dostupné z: <http://2012.elearning.ujak.cz/mod/page/view.php?id=1564>
 28. SVOBODA, M., et al., 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. 792 s. ISBN 80-7178-545-8.
 29. ŠPAŇHELOVÁ, I., 2010. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing. 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.
 30. ŠULOVÁ, L., 2010. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vyd. Praha: Karolinum. 248 s. ISBN 978-80-246-1820-3.
 31. ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D., et al., 2006. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. 608 s. ISBN 978-80-247-1049-5.
 32. VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 816 s. ISBN 978-80-262-0696-5.
 33. VANÍČKOVÁ, E., 2004. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.
 34. WÜNSCHOVÁ, P., ©2019. *Domácí násilí může mít na dítě horší vliv, než válečný konflikt* [online]. Šance dětem [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/-domaci-nasili-muze-mit-na-dite-horsi-vliv-nez-valecny-konflikt-180.html>

35. ZÁCHRANNÝ KRUH, ©2020. *Syndrom dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/sexualni-zneuzivani-deti/syndrom-detskeho-prizpusobeni-pohlavnimu-zneuziti.html>
36. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. © 2010-2020, AION CS, s.r.o. [cit. 2020-4-23]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>
37. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. © 2010-2020, AION CS, s.r.o. [cit. 2020-4-23]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>